कथा दोगां मोनजातिंची

आनी हेर कथा

जौ. एल्. गॉयस

K. Gokuldas Prabhu
CORPORATION BANK

जे. एल्. गॉयस

कथा दोगां मोनजातिंची आनी हेर कथा

⁂

क्रिस्त प्रकाशन
मडकय—गोंय.

कथा दोगां मोनजातिंची आनी हेर कथा

* * *

क्रिस्त प्रकाशन : ३

* * *

पयली खेप : आब्रील १९८४

* * *

(C) जे. एल्. गॉयस

* * *

उजवाडावपी :
सौ. मोहिनी जे. एल्. गॉयस
क्रिस्त प्रकाशन
मडकय, गोंय–४०३ ४०४.

* * *

मुख चित्र : **जोजेफ गॉयस**

* * *

छापपी : **श्री दत्तप्रसाद प्रिंटींग प्रेस, वास्को**

* * *

मोल : रुपया अठरा
सवलतींत : रुपया पंदरा (जून म्हयनो १९८४ मेरेन)

* * *

(KATHA DOGAM MONZATINCHI ani her katha)

by : J. L. GOES

K. Gokuldas Prabhu,
CORPORATION BANK

सगळया म्हान शक्तिच्या
अमर उगडासाक....
जाणीं कळटां-नकळटां
म्हज्यांतलो बरपी जागयलो,
फुलयलो आनी फळयलो ! !

—जे. एल्. गॉयस

: मांडावळ :

क. क्र.		पा. क्र.
१.	कथा दोगां मोनजातिंची	१
२.	ज्वाळामुखी	११
३.	पूर्ण-अपूर्ण	१९
४.	आळ	२८
५.	उश्टी पत्रावळ	४८
६.	सबळ-दुर्बळ	५७
७.	अब्रूचोर	७६
८.	स्त्राप	९२

दोन उतरां

साहित्य म्हळयार मनशाचें रूपडें पळोवपाचो अेक हारसोच! हारशात पळयतकूच आपलें खरें रूपडें कशें आसा हाची मनशाक जाण जाता; तेच भशेन समाजाचें बरें-वायट रूप साहित्यरूपी हारशांतल्यान नदरेक येता. काणयों, नाटकुलीं, नाटकां, कविता हीं समाजाचीं तरेकवार रूपां समाजाक दाखोवपी साधनां. ह्या साधनांनी समाजाचे बरे गुण जशे परगटायल्यात, तशी समाजांतली अळशीकय नदरेक हाडपाचें सत्कार्य केलां. काणयों म्हळयो म्हणटकूच आमच्या सामकार राजा-राणी, जादुगार, म्हातारी बी हांचेंच चित्र उबें रावता. ह्यो काणयों जरय मनशाक सत्य, अहिंसा, मनीसपण, धिटाय अशा गुणांचो बोध करतात आसल्यो तरय त्यो करमणुकीचेरच चड भर दितात. तथापि आयच्यो काणयों वाचप्यांची करमणूक तर करतातच; पुण तेच वांगडा समाजांत वावुरपी लोकांचे अस्सल चित्रय पिंतारतात. बाब जे. एल् गॉयस हाणी बरयल्ल्यो कथाय हाका अपवाद नांत.

रेडिओ आयकतल्यांक आनी कोंकणी नेमाळीं वाचतल्यांक जे. एल्. गॉयसाचें नांव अनवळखी न्हयंच. ताणी हिन्दी, मराठी तसोच अणकारीत संस्कृत साहित्याचो अभ्यास करून आनी शणै गोंयबाबांची बरपावळ वाचून आनी पचोवन निजाची अशी साहित्यिक कोंकणीं घडोवन कातोल्क आनी हिन्दु साहित्यिकां मदीं नवे धर्तेचें पदार्पण

केला. गॉयसाची कोंकणी भाशेची सादी-सरळ आनी निजाची अशी उतरांवळ आनी साहित्यिक मधुरपण हेच ताचे भाशेचे गुण. ताची म्होंवाळ भाशाशैली पळोवन साहित्याचे तांत्रिक भाशेंत अेकाच उतरान सांगचें जाल्यार, ताची भास ललित-साळकरी आनी गांवघरी. देखून काणयां-रूपान म्होंवाळ मोगान, भावनेन थपथपिल्लें समाजाचें जें रूप ताणे वाचप्यांमुखार दवल्लां, ताचो म्होंवाळ बोध सगळ्याच वाचप्यांनी घेवपासारको आसा.

जे. एल्. गॉयसान साहित्य निर्मितीचो पयलो वयलो श्री गणेशा पिरायेच्या १६ व्या वर्सा पासून अेके कवितेन केलो ताणे कविते भायर कोंकणी अेकांकिका, हास्यांकिका, आपउलोवपां, हास्यकथा बी साहित्य प्रकार कोंकणी कविते आनी कथे इतल्याच यशस्वीपणान हाताळयात, आनी राजपातळेर तस्त्रिपो जिखून भौमान जोडला. कोंकणी सरस्पतीमुखार पुस्तक रूपान पयली ओंपणी करता आसतना तिज्या माथ्यार ताणे ‘घोडकां’ हें काव्यपुष्पच चडयलां. नाटक आनी कादंबरी हे साहित्य प्रकार आजून ताणे हाताळलेले दिसनात. तरय ते निर्मूपा इतली खर वज ताजे लिखणेक आसा. आनी ती निर्मणी ताचेकडच्यान जातली अशी हांव आस्त बाळगितां.

जे. एल्. गॉयसाच्या कथांचें वैशिस्ट म्हळयार ह्यो कथा जे भुयेर जल्मल्यात तेच भुयेंच्या वाठारांतच तांचें गांवघरी म्होंवाळ भाशेंत वावरप आनी केळवप जाल्ल्यान तांकां बरीच स्वाभाविकता आयल्या. ताच्या कथांतलीं

सवंगां गोंयच्या शारांनी जशीं वावुरतात तशींच तीं खेडयांतल्यानय आपलें गांवठीपण दाखयतात, आनी तरेकवार रूपांनी नटिल्ल्या गोंयकार समाजाची वळख करून दितात. गोंयकार भावांभयणांच्या जाती-धर्माप्रमाण विगड विगड भासांतल्यान ह्यो कथा फुलिल्ल्यान त्यो भोवच सरस जाल्यात. कथांचे विशय सुध्दां जशे समाजाचें जीतें-जिवें मनीसपण दाखोवपी आसात तशेंच समाजान आपल्याच रूपाची कशी कितें विटंबणा केल्या तेंय दाखोवन दितात.

दोन जिवांमदीं फळपी मोगाक केन्नाच वेळाचें वोव जाती-पातीचें बंधन आसना. मोग ही अशी वस्त आसा कि ती किमूस किडीपासून, मनशा देवामेरेन अनिर्बंध रावता. हाचें उदारण म्हळयार बाब जे. एल्. गॉयस हांची पयली कथा “ कथा दोगां मोनजातिंची.” ही कथा जशी निज मोगाची साक्ष दिता, आनी मोग हो मनशांमनशांमदींच न्हंय तर मोनजात सुध्दां तितलेच खरसाणीन मोगाक हापहापिल्ली आसता म्हणपाचो दाखलो दिता. ताच्या उफाट्टें मोगाचीं नाटकी सवंगां करून मनीस दुसऱ्याची अब्रू कशी चव्हाटयार हाडटा म्हणपाची दुखदेणी देख “ स्त्राप ” कथेपासून मेळटा. “ सबळ-दुर्बळ ” आनी “ पूर्ण-अपूर्ण ” ह्या कथांतल्यान वेगळयाच व्यक्तिमत्वाच्या मनशांची वळख जाता आनी मनशाच्या मनीसपणाचो आनी सबळतेचो कसो बरो परिणाम जाता हेंय समजून येता. तर आपली पोळी पिकोवपाक वोव आपली बुर्शी वासना भागोवपाक मनीस दुसऱ्यांक हीण लेखून तांचें हिडीस प्रदर्शन लोकांमुखार कशें हाडटा ताचे विद्रूप आशय “ आळ, ” “ज्वाळामुखी”वोव

“अब्रूचोर” ह्यो कथा वाचतकूच काळजाक झोंबतात आनी मनीस कुळयेची वृत्ती कितली हीण आसा म्हणपा दिसून अेका सामान्य मनशाक लेगीत लजेन मान सकय घालपाक लायतात. तर अेक तृप्त समाज पत्रावळ उश करून आपली भूक भागल्या उपरांत ती व्हान्यार उडयत तेन्ना दुसरी भुकेल्ली मोनजात तेच पत्रावळीवेल्या गोटयांचे आपली भूक भागोवपाक सोदता आसतना ते पत्रावळीच कितें गत जात। म्हणपाचें जीवघेणे चित्र “ उश्टी पत्रावळ कथेंतल्यान जे. एल्. गॉयसान बेससरें कोंत्रायलां.

वसिष्ठान ऋष्यशृंग ऋषीच्या आश्रमांतल्यान अयो ध्येंत सीतेक धाडिल्ल्या अेका संदेशांत म्हळां, “ सीते, तुज म्हयमा चड व्हड. ते म्हयमेक सोबसारख्या वीर भुरग्यां तुज्या कुसव्यांत जल्म मेळूं; हीच म्हजी इत्सा.” बा जे. एल्. गॉयसान आपल्या कथांउदेशीं समाजांतली बुश कीड काडून समाजाक बरी देख दिवपाखातीर आपल लिखणी झरोवन जी शिटकावणी दिल्या तो तागेलो कोंकणी साहित्यांतलो मोलादीक वावर जावन आसा. गॉयसाचें अल्पवयांतली साहित्यिक साधना पळोवन, वसिष्ठान सीते धाडिल्लो संदेश लक्षांत घेवन म्हज्यान म्हुणूं येता– ‘कोंकणी साहित्याक आपल्या परीन हातभार लायतना बाब जे. एल् गॉयसाच्या हातान समाज जागृतीचें काम घडून येवपा आनी ताजो तो वावर अजरावर जावपाक देव ताका ब यश दिव.’ इतकें मागणें करून म्हज्या दोन उतरांक हां विराम दितां.

– गो. रा. घैसास

५–२–१९८४

काव्यतीर्थ; पंडित, बी. ए.
शिक्षक, श्री नवदुर्गा विद्यालय,
मडकय–गोंय.

कथा वाचूंक घेवंचे पयलीं

घोडकां कवितां संग्रहा फाटोफाटच अवघ्या देड वर्सा भीतर '**कथा दोगां मोनजातिची आनी हेर कथा**' हो कथा संग्रह आतां वाचप्यांच्या हातांत घालता आसतना म्हाका भोव खोस भोगता. म्हज्या पयल्य संग्रहाक वाचप्यांनी दाखयल्लो मोग आनी अगण्य फाटबळ हींच ह्या उदेत्या कथासंग्रहाचे अखंड आधारस्तंभ म्हण म्हज्यान नीतिपूर्वक सांगूं येता.

म्हज्या कथांचो आवांठ चडसो गावांतलो. म्हण्टकूच तांतलीं पात्रांय चडशीं गांवठीच. तरय गांव आनी शारांचो जसो सामको लागशिल्लो संबंध, तसो गांवावांगडाच कांय कथांचेर शारांतल्या वाठाराचो आनी मनशांचोय छाप आसलो जाल्यार तातूंत अजाप कसलें ! तरय वाचप्यांनीं अेक मुजरत मतींत दवरचें कि कथांतल्या कांय जाग्यांचीं आनी थळांचीं नावां जरय वास्तविक आसलीं तरय तांतलीं पात्रां तितलीं काल्पनिक आसात. पुनरपी तांच्यांतलीं कथानकां हीं सत्यघटितां आसूं येत. हें हांव हांगा इतलेच खातीर मुजरत कळीत करतां कि तुमच्यांतल्या कोणेय अेकाद्रयान हांतल्यो कथा वाचून उलयतां उलयतां घडये कोणाकय सांगल्यो; आनी तांकां त्यो तांचे जिणेकडेन नातें सांगपी दिसल्यो, तांतलीं नावांय अेकाद्रे वेळार तांच्या

नावांकडेन मेळ्ळीं जुळ्ळीं जाल्यार ‘ हे कथाकारान आपणाकच उतरांनी चित्रायल्यांत, आमच्या वर्मीर घाय घाल्यात’ असो चुकीचो समज ताणीं निखालूस करून घेवंचो न्हंय.

दुसरे अेके म्हत्वाचे गजालीचो हांगा मुजरत साभार दाखलो दिवंचो पडटा. ह्या कथा संग्रहांतल्यो कांय कथा ह्यानपयलीं पणजे आकाशवाणीवेल्यान वितरायल्यात. तशोच कांय कथा कुळागर, कोंकणी, सौंगडी इति नेमाळयांतल्यान तस्त्रिपो जिखून उजवाडाक आयल्यात. तरय पणजे आकाशवाणीच्या आनी वयल्या नेमाळयांच्या संपादप्यांच्या बरेपणानच तांचो संग्रहांत आसपाव केला.

म्हजे संस्कृत शिक्षक गुरूवर्य गोविंद रामचंद्र घैसास हांणी प्रस्तावनेच्या रूपान व्हडे कुशळतायेन संग्रहाक ‘ दोन उतरां ’ बरोवन अेका अर्थान संग्रहाची म्हुर्तमेडच रोवन संग्रहाचेर ताणीं आशीर्वादाचीं जणुं कितें शब्दफुलांच फापुडल्यांत. “ शुभस्य शीघ्रम्–बऱ्या कार्याक वेळ कित्याक !” प्रस्तावना बरोवंचे खातीर हांवे तांकां विनयलें त्या वेळार उमळशीकेन आनी संवकळेन म्हुणून संग्रह छापून काडपाचो म्हजो हावेस ताणीं दुपेट केलो.

तुमी म्हजो ‘ घोडकां ’ चो काव्यरोस जितले रूचीन आनी आवडीन चाखिल्लो, तितलेच उमळशीकेन आनी तन्मयतेन ह्या कथासाराचीय तीखसाण आनी गोडसाण चाखतले; खार वो अळणी आसल्यारय मेकळया मनान

कळयतले म्हुण हांव आस्त बाळगीतां. कारण तुमचीं उक्तीं मतांच म्हजे मुखावेले बरपावळीच्यो तोलामोलाच्यो *guide lines* जावन आसात.

ही म्हजी उणी पुणी कालाकृति कोंकणी साहित्याच्या म्हासागरांत तेलाचो थेंबो जावन उरूं आनी कोंकणी सरस्पतीमुखार वात जळोवपाक चिरकाळ उपेगाक पडूं हेंच म्हजें उत्फर्कें.

—बरोवपी

मो. ऑ. म्हाड्डोळ,
कुतळें, दुदियाभाट,
मडकय-गोंय—४०३ ४०४.

जे. एल्. गॉयसांची बरपावळ

उजवाडायल्या

- कविता : **घोडकां**
- कथा : **कथा दोगां मोनजातिंची आनी हेर क**

उजवाडाक येवंची आसा

- हास्यकथा : **हांसोळी**
- एकांकिका : **जागर**
- नाटक : **राखणदेव**
- कादंबरीका : **मोगापिसो**
- एकपात्री आपउलोवपां : **वावटळ**

१ : कथा दोगां मोनजातिची

पंचेचाळीस रुपया फारीक करून सिल्वान कांय दिसां फाटींच घरांत एक कीर हाडिल्लो. तेन्ना सावन ताचें तीन वर्साचें चली, कॅट्रीन ताची खुपच लक्तुबाय करपाक लागिल्लें. आपल्या पोटाक भूक लागली कि किराकय भाताचे आंशे, नाजाल्यार उकडलेले हरवे वाटाणे भरवप; तान लागली म्हण्टगीर ताकाय तान लागल्या आसुंयेत म्हण ताचेखातीरय बशयेंत उदक व्हरून दवरप, आनी आपल्याक न्हीद येवं लागली कि ताकाय झेम येता जावंये म्हण पांजऱ्यांत ताच्या खातीर हांतरूण घालपाक लावप; थंडेच्या दिसानी आपल्याक थंडी बादता देखून आवय वुलाचे कपडे घालता. किराकय थंडी बादची न्हंय म्हण बापायन नवोच विकतो घेतिल्लो मफ्लर किराच्या पांजऱ्या भोंवतणी ताणे गुठलावचो आसलो.

दीस वतात तसतशी किराक कॅट्रीनाची आनी कॅट्रीनाक किराची भोवच ओड लागिल्ली. कॅट्रीन 'लोवर केजींत' शिकतालें. सकाळच्या णव वरांचेर भायर सरून तें दनपारच्या एक वराचेर स्कूलबसींत बसून परतें घरा येतालें. दारांत स्कूलबस थांबिल्याचो आवाज आयलो रे आयलो, कॅट्रीन आयलें म्हणपाचें जाणा जावन कीर पांजऱ्यात भीतर एक

सारको घुंवळ काडटालो, आनी कीक् कीक् करून जणू कितें ताका येवकारच दितालो. कॅट्रीनय घरांत भीतर सरचे पयलीं पांजऱ्या म्हऱ्यांत येवन लुडब्या ताळयान किराक हडकीतालें–

'हॅलो रॉय; फिलींग हंग्री ?' आनी तोय आपल्याक कॅट्रीनाची भास कळिल्या भशेन शेपटी हालोवन म्हण्टालो–

'येस बेबी'.

कॅट्रीन इश्कोलांतल्यान आयल्याबरोबर ताचें जेवण ताका मेजार तयार आसतालें. तरय किराक पेर, हरवी मिरसांग नाजाल्यार भाताचे आंशे आनी उदक पिवयल्या बगर तें कितेंच केल्यार पयलीं जेवंक वसनासलें. पोट भल्लें म्हण्टगीर कीर जेन्ना पायांच्या बोटानी आपली तोंच सांसपितालो, तेन्ना कॅट्रीनाक होलमतालें कि रॉयाचें जेवन जालां आनी जेवल्या उपरांत तो आतां आंचूता म्हण.

'हॅलो रॉय, हॅव ॲन आफ्टरनुन नॅप. आय यम गोयिंग टू हॅव माय फूड नाऊ,' अशें म्हण कॅट्रीन जेन्ना कडसरतालें, तेन्ना तकली हालोवन, दोळयांच्यो मावल्यो बिटबिटावन आनी चिर्–चिर् तोंच तिरपी करून भीतल्या आवाजांत जणूं कितें तो म्हण्टालो 'येस बेबी.'

म्हयने सरतात तसतशी कॅट्रीनाची आनी रॉयाची अेकमेकांवेली माया भोवच वाडत गेल्ली. शाळेतलें आय–

ल्याबरोबर तें रॉयाची वासपूस करतालें. कॅट्रीनाचोय येवपाचो वेळ जालो म्हण्टगीर रॉयूय हेवटेनसून तेवटेन थांबनासतना पांजऱ्यांत घुंवळ काडटालो. स्कूलटेंपोचो आवाज येता म्हळयार तर तो सगळो पांजरोच उबारून माथ्यार घेता काय दिस. तें आयलें कि 'हॅलो बेबी' फिळोणी घालून तो कॅट्रीनाक पयलीं येवकार दितालो.

सिल्वा कुटूंबांतल्या खंयच्याय मनशा इतल्याच मायेमोगाचो कीरय कॅट्रीनाक दिसतालो. अेके प्रेयसीक प्रियकराबगर आनी प्रियकराक प्रेयसीबगर रावपाक जितलें बेचैनीचें जाता, तितलेंच रॉय कॅट्रीनाच्या मायेचे बांदपास अतूट जाल्ले. हालीं हालीं तर इश्कोलांतल्यान आयलें कि वरांची वरां कॅट्रीन रॉया म्हऱ्यांत बसून आसतालें. मात्शे वेळापुरतें लेगीत घरांत भीतर गेल्लें आसत जाल्यार रॉय पांजऱ्यांत धुमाकूळ घालतालो.

कॅट्रीन शिकपांत खूब हुशार आसलें म्हण ताच्या म्हयनाळया रिपोर्टविल्यान कळटालें. ताची अप्रूप हुशारीं पळोवन टिचरीय ताची हिसपाभायर तुस्त-तोखणाय करतालीं. पुण वर्सुकी परिक्षेंत कॅट्रीनाचें दुर्लक्ष जाल्लें पळोवन. दुसऱ्या उतरांनी सांगचें जाल्यार कॅट्रीन प्रत्यक्ष नापास जाल्लें पळोवन ताच्यो टिचरी थटाकल्यो; आनी तेच खिणांक सिल्वाक आपोवणें धाडून कॅट्रीनाविशीं चवकशी केली. इतलें बरें शिकपी भुरगें, जाच्या कोषांत ' नापास '

उत्तर मेळप दुर्येळ, अशा नखेत्रांचें भुरगें फेल जालां ते पळोवन देव-देवतांचेर संकश्ट अयिल्लेवरीं त्या टिचरीक जालें जावंक जाय. आपलें चली फेल जालां म्हणपाचें आयकून सिल्वाकय खूब्ब वायट दिसलें. हाचे फाटलें मुखेल कारण म्हळ्यार कचकचीत पंचेच्याळीस रुपया फारीक करून घरांत हाडिल्लो अेकलो अेकसूरो, साडेसाती कीर म्हणपाचेंय ताचे तकलेंत येवंक व्हडलोसो कळाव लागलो ना. ताच्या पायांतलो राग मस्तकांत पावलो; कपलाची पांचवी शीर तट्टट्टूक लागली दोळे रगशेल्यावरीं तांबडे भडंक जाले.सगळोच पिसो कसो जावन पांजऱ्या म्हऱ्यांत येवन तो उबो रावलो.

* * *

'ह्या दळदिऱ्याक आनीक चड दीस घरांत दवरीत जाल्यार म्हजे चलयेचें निसंतान जावंक पावत.' अशें चिंतून हाताच्या अेकाच झटक्यान ताणे पांजऱ्याचें दार उगडलें. ताचो तो भिरांकूळ अवतार पळोवन रॉय कीं, कीं' करून बोबो आनी हुयेली मारून आड्डपाक लागलो, जसो कितें आपलो जीव वाटावपा खातीर तो कॅट्रीनाकच आपया तालो. दनपारचें जेवल्या उपरांत पडवे भीतल्या अेका रूमांत कॅट्रीन आड पडिल्लें. रॉयाची किवाटेची हुयेल कानांत पडल्याबरोबर ते न्हीदेंतलें सोमतेंच उठून दोळे पोशेत भायर आयलें थाथारून बापायक म्हणपाक लागलें, 'डॉण्ट कील हीम डॅडी, डॉण्ट कील हीम.'

लक्तुबायेच्या आपल्या भुरग्याचें किंवाटेचें मागणे आयकून रॉयाची गोमटी मुड्डूक पांजऱ्यांत भीतर घातिल्लो सिल्वाचो हात आपसूक भायर आयलो. पुण ताचो राग न्हींवूंकना.

'पडमूर, बेईमान, खाल्लेपानार .....' अश्यो कांय गाळी संवल्या उपरांत निमाणेकडेन तो म्हुणून गेलो–

'दळदिऱ्या, तुका हायें म्हुज्या घरांत भीतर काडलो आनी आयज म्हुजें आपूरबायेचें चली येजाम पिड्डयार जावंक पावलें. पोत्या पायांचो म्हारू, देंवचार फुंयचो. फोरे अकलेचो जाल्यार हायें उलोयल्यांय तीं उतरां अयकोन तूं आनी हींगा दिश्टी लेगीत पडचीना. बगोर उणाक अकलेचो आसशीत तोर भिकाऱ्याभाशेन पोडटा तें खावंक म्हुज्या दारांत रावतालो.'

रॉयाक उद्देशून सिल्वान उलयल्या उतरांचें कॅट्रीनाक लेगीत भोवच वायट दिसलें रॉयाची समजणी घालचे खातीर ताणे रॉयाक म्हळें, 'रॉय प्लीज डॉण्ट मायंड डॅडीस वर्डस. फॉरगीव्ह हीम रॉय, फॉर ही डजण्ट नो व्हॉट ही टॉक्स.'

रॉयान कसलीच हालचाल करूंना. मात ताचें तें सदचें नाचप, उडप, फिळोणी घालप, आयज अकस्मात खंयच्चेकडेन गडप जाल्लें. पांजऱ्यांत अेक सरयेर देड पायांर

उबो रावन, अेकेवटेन मान तिरपी करून, ताचे फकत दोळे बिटबिट्टात ते दिश्टी पडटाले. कॅट्रीन ताका कितलें तरी समजावपाचो यन्न करतालें. पुण अेक उतर लेगीत काना-मनार घेवपाची ताची मन:स्थिति दिसनासली.

‘रॉय, डॉण्टयू वॉण्ट टू स्पीक टू मी ?’ कॅट्रीनान काकळूटेक येवन विचाल्लें. पुण रॉय अेकदम निस्तब्ध. ताणें कसलीच हालचाल केली ना. ताचो तो हट्टी स्वभाव पळोवन कॅट्रीन रागान उठून केन्ना भीतर गेलें ताची लेगीत ताका सुलूस लागूंक ना. कितलोच वेळ तो आपलेच तंद्रेंत गुल्ल आसलो. थोडया वेळापयलींच कॅट्रीनान म्हऱ्यांत हाडून दवरिल्लें पेर–अेक-दोन कितल्यो तोंची मारिल्ल्यो जावंक जाय. नाजाल्यार पेर आनी म्हऱ्यांत उदक हाडून दवरिल्लें तें तशातश्शें पांजऱ्यांत आशिल्लें.

‘हावंच वायट काय ? म्हाकाच लागून कॅट्रीन बेबी नापास जावंक पावलें जायत ? पुण म्हाका तर तें सदांच पास जावन पयल्या नंबरांत आयिल्लें जाय. तशेंच ह्यानफुडें लेगीत खूब खूब शिकून ताणे नावलोकिक जोडचो हेच म्हजे उत्फर्कें आनी हावेस.’ चिंता चिंता सल्वान उलयल्लीं सगळी उतरां घण मारिल्लेवरीं ताच्या कानाच्या पड्डयार सादोवपाक लागलीं. ताणे आनीक थोडो वेळ विचार केलो–

‘हांव आयजवेर तुमचेंच अन्न खायत आयलां आनी

तुमचेच पडीर पसवलां. खाल्ल्या अन्नाचो म्हाका धेंक आसा. हांव बेईमान न्हंय, आनी अकलेन उणाक तर निखालूस न्हंय. म्हाकाच लागून जर बेबीचो विबाड जावंक पावता जाल्यार, हें मायेचें अशें समजुपी घर सोडून हो पळय हांव आतांच चल्लों सामको सासणाचो. परत आनी केन्नाच तुमकां म्हजी सावळी लेगीत पळोवंक मेळना तसो. बाय; ॲण्ड गॉड ब्लॅस यू माय डिअर बेबी; ॲण्ड सेव्ह माय डिअर मास्टर–सिल्वा.' तो देड पांयार तायठ उबो जालो, आंग मोडिल्लेंवरीं करून पाखां फापडिलीं आनी पांजऱ्याक अेकच धसको दिवन परतून आनी केन्नाच न येवपाचे हेतान तो पयस उडून गेलो.

पांजऱ्याच्या सरयांचो आवाज आयकून कितें जालें काय म्हण पळोवपाक कॅट्रीन सोमतेंच धावून भायर आयलें. रिकामो पांजरो आनी ताचें उगतें पडिल्लें दार पळोवन ताणे 'रॉऽऽय' म्हण अेकच किलंच माल्ली. रॉयाचो विरह सोसपा इतलें बळ कॅट्रीनांत नासलें. ताच्या उगडासान तें सगळेंच पिशें कशें जाल्लें. बापूय ताका कितलो तरी समजायतालो. ताच्या बदलाक अेकाक धा कीर हाडून दिता म्हण्टालो. पुण कितेंच केल्यार ताका रॉयाचो विसर पडनासलो.

रॉय वचत सावन खाण-जेवण, न्हीद, ताचें तें सदचें भुरगेपणावेलें नाचप-उडप सगळें कितें कॅट्रीनान सोडिल्लें.

बापायचें अेक उतर लेगीत तें कितेंच केल्यार कानामन लेगीत घेवंक कबूल नासलें, तें म्हण्टालें–

‘डॅडी, तूं म्हाका जेय म्हुण्टा. पुण रॉयाक को जेवंक वाडटलो डॅडी ? फुंयच्या रानावनांत बाबडो भुके वळवळटा आसतलो, तानेनूय कितलो तरी आकूळ-पिकू जाला आसतलो. हांव आयज मेरेन ताका अेकलो सांडू केन्नाच जेवंक ना. आतांच कशें जेवतलें? डॅडी, जेन्ना रॉ येतली, म्होज्या हातानी जेन्ना हांव ताका भाताचे आं खावोयतलें आनी उदक पिवोयतलें, तेन्नाच अन्न कोत्तोलें

न्हीदपाक आपयल्यार वेगीत तें म्हणी–

‘डॅडी रॉय फुंय न्हीदतलो डॅडी ? ताका थंडी खावं लागल्यार वुलाचे गरम कपडे कोण घालतलो डॅडी ताका?

कॅट्रीनाच्या अेक्काय प्रस्नाची जाप दिवंक सिल्व नकळी आसलो. ‘आतां हाडचोय जाल्यार रॉयाक खंय म्हण सोंदचो ?’ सिल्वाचे तकलेंत चिंतनांचें मॉड तयार जालें खाण-जेवण, उदक-पाणी आनी न्हीदेचोय त्याग केल्ल्यान कॅट्रीनाच्या हाता-पायांच्यो काडयो-बडयो कश्यो जाल्ल्यो दोळेय पळोवंक खोके कशे दिसताले. खाटीर न्हीदिल्लेकडेन कॅट्रीनाक जेन्ना शाब्द आयली, तेन्ना ताणे चोंय वाटेन पळयलें. ताच्या शिरंतरांतल्यान ग्लुकोजाचे सर निस्तताले नाकांतय ऑक्सीजनाची वादी आशिल्ली. आपल्या म्हन्यांत

सिल्वाक पळोवन कॅट्रीनान ताका सांडलेल्या सुरांत म्हळें–

‘डॅडी, रॉय दुबेंत जाल्यार कोण घालतलो डॅडी ताका ऑस्पितलांत ?’ तेच खिणांत आपलें काळीज देंठासकट निखळून घबयंच करून पोटार पडिल्लेवरीं सिल्वाक दिसलें. ताका कसलीच जाप फुटली ना. तागडेच्या अेके थालयेंत कॅट्रीन आनी दुसरेंत रॉय आशिल्ल्याचो ताका दिश्टावो जालो. चिंता चिंता ताच्या दोळयानी दुकां पाजल्लीं आनी अचळय पोल्यांवेल्यान देवून तीं ताच्या तोंडांत गेलीं तेन्ना आपलीच जाण आपल्या दुखवल्लेल्या काळजाच्या देंठाक चरचरून मीठ घांसता कशें ताका दिसपाक लागलें. कॅट्रीनाचोय अेक अेक प्रस्न आतां चलचित्रावरीं ताच्या दोळयांमुखावेल्यान धांवपाक लागलो. ताका चिनार येवन खंयच्याय खिणाक तो धर्तरेर शेवटता अशें ताका जालें. तेच खिणाक धव्या फुल्ल विस्तीदाचेर निळो आनी तांबडो पटो घातिल्ल्या दोगी नर्सिनी हाताक धरून ताका भायर व्हरपाचो येत्न केलो तेन्ना ताणे आकांतून कॅट्रीनाचे खातीर नदर भोंवडायली. ग्लुकोजाचें उदक नळयेंतल्यान परतें बाटलेंत परततना ताणें पळयलें. ऑक्सीजनाची वादीच नाकाच्या पुडांतली सुटून अेकेवटेन पोल्यार थिरावल्ली.

‘कॅटी बेबी माय चायल्ड, माय चायल्ड !’ म्हण अेकच बोब करून, केंस फापसून नर्सिच्या हातांतल्यान सुटून, कॅट्रीनाक वेंगोवचे खातीर तो धांवलो. निखटया त्याच

वेळार कापसासारखें अेक धवेंफुल्ल माजर अेका सो
पुण दुवेंत आशिल्ल्यान पाखां झडूंक पाविल्या कि
गोमटी तोंडात धरून तें अचळय खाटीकडच्यान च
वतना पळोवन, वार्डात आयिल्ल्या जण अेका मन
तोंडांतल्यान आवचितच ‘ च् च् च् ’अशे कांय अर्द
शब्द भायर पड़ले !

* *

२ : ज्वाळामुखी

कोणाचो तरी आवाज आयकून बसींत चलिल्ली
बूज अकस्मात बंद जाली आनी सगळयो मानो बसीच्या
ावेल्या दाराकडेन वळ्ळयो.

“ गरीबों की सुनो, वो तुम्हारी सुनेगा ;

तुम एक पैसा दोगे, वो दस लाख देगा

गरीबों की सुनो . . . . . ” सोळा-सतरा वर्सां पिरा-
ी एक बायल मनीस आपल्या सात-आठ म्हयन्याच्या
ग्याक हांडीर मारून बसींत भीतर सल्ली. अेका हातान
ग्याक सांवरीत आनी दूसरो हात भीक घेवंचे खातीर
ं करीत बसके कणकणी ती मुखमुखार चलताली. पुण
यतेच जाण भीक घालचे सुवातेर मुसकां फापडिल्लेवरीं
का पयसायताले.

हांडीवेलें भुरगें पोटाभुकेन किणच्या-किणच्यानी हुयेली
रून रडटालें. बसथांब्यावेल्यान बस सुटली तेन्ना ती
कारीण थयंच पांयवाटेर बसींत थपकण मारून बसली.
गें रडटा तें पळोवन तिणे अेकेवटेन आपलो चित्रंगी

पोलको मात्सो वयर उबाल्ला आनी भुरग्याच्या माथ्या कापडाचो पालव उडोवन ताच्या भीतर ताका दुदाक धल्लो वासरूं दाव्यांवयलें सुट्टगीर उपाट्ट दूद काडिल्ले गायचें पाने लुचचें, तशें तें बाबडें शेमडें पोर पालवा भीतर निरर्थक खटपट करतालें, आनी तोंडांत दुदाचो थेंबोय येना तो पळोवन चडूच उचामळ जावन व्हडल्यान किणच्यो मारून रडटालें.

“ये, अशें कुशीक उबें राव. थंय पसरट मारून बसलां तो लोक खंय उबो रावतलो, तुज्या माथ्यार ?” मुखार सरूंक आडखळ येता ती पळोवन कंडक्टर गुरंजलो.

“हम खडा रहता है बाबू; हमको वास्को जाना है,” भुरग्याक खांकेंत मारून उबी रावत तिणे काकुळटेक येवन म्हळें.

“तिकेट निकालो तिकेट. नहीं तो उतर नीचे,” कंडक्टर धेंगशेलो.

“निकालती हूँ बाबू निकालती हूँ,” किरंवटीक लायिल्ले पयशे सोडयत तिणे म्हळें.

“निकाल जल्दी. हेंचो जीव हेंच्यानी पोसपाक जायना भुरगीं आनी कोणाक खावपाक करतात कोण जाणा (?)!’ कंडक्टराचे हे उतराचेर बसींत हांसपाचो अेकूच खळखळ

ालो. तेन्ना आपल्या जित्या घायार मीठ चोळिल्लेवरीं ाका जालें. तरय च्यार-चौगांत जाल्लो अपमान गिळून ी वोगीच रावली. ते फुडें चड वेळ भुरग्याक हांडीर धरू- उबी रावपाक जायना जावन कंडक्टर मात्सो मुखार ल्या उपरांत, आसरमांडी घालून ती परतून ते पांयवाटेर पकण मारून बसली, तशें तिज्या भुरग्यान थंयच आपले ावयचे कुशीक अेक भुरगें बिस्कूट खातालें ते बिस्कूटाचेर वच दवाखूल माल्लें.

“ होपलॅस क्रीचर. रीत नासलेलो, बुरूस फुंयचो. क बिस्कूट लेंगीत खावोयच्या तांकनासल्यारी भुरग्यां कत्या पोसल्यांयीं, आमकां खावच्याको ? बाबा, गीव्ह ट बिस्कीट टू दॅट डर्टी चायल्ड. शी हॅज सॉयल्ड इट. ” शें म्हण थंय बशिल्ली ती बायल माडभर उसळ्ळी. भुर- याचे हातांतलो बिस्कुटाचो कुडको सोडवपाखातीर ते मकारणीन आपले भुरग्याचो हात खूप झंजळायलो, पुण कट. अेका बिस्कुटाच्या कुडक्या खातीर जाल्लो अपमान ाळून कसलोच अपशब्द उलयनासतना ती मोन्यांनी मान कयल घालून वोगीच रावली.

“ शी ऽ, थू ऽ ऽ, घा ऽ ण ऽ ऽ ! आंगावयले कपडे गीत उमळपाक कसली पिडा माल्या म्हण कोण जाणा का. असल्यांनी हींच तीं नाका आशिल्लीं दुयेसां हाडून ोडटात. ” बसींतल्या लोकान तरेकवार उतरांनी तिका

पाचाल्ली. पुण ती मात अेक भोळी बावडी गाय कशी द विस्फारून, तुकूतुकू करून तांचेकडेन पळयत रावली.

ही भिकारीण पणजे, म्हापशां, फोंडयां, म्हाड्डो बी भोंवतना चांटेपावलाक झळकताली. मात पगाराच दिसानी वास्को-मडगांव रस्त्यांचेर चड येरादारी करत दिश्टी पडटाली. खांदार अेक गोदडयांची पोटली आ हांडीर भुरगें, इतलेंच तिचें भांडवल. खंय जेवता, ख न्हीदता, आवय-बापूय, भाव-भयणां, घोव, घर-दार आसा काय ना, कांयच खबर नासली. पावला कणकण अपमान सोंशीत, जशी कितें ‘ हीच जगपाची रीत ’ अ तरेन ती जीण सारताली.

कितलेशेच म्हयने हांव तिका पळयतालों, आंगा म्हाका तोच चित्रंगी पोलको आनी तेंच म्हेळकुटें काप दिश्टी पडटालें. बसींकडेन, मोटारगाडयांकडेन भोंवडेकारां लागी भीके खातीर हात भोंवडायतना ती चांटेपावलाव मेळटाली. सोळा-सतरा वर्साची ही दाणगी आनी तितलीच देखणी बायल, काम करून पोट भरून मानमर्यादेन रावं सोडून अशी हातांत भिकेची कट्टी कसल्या सुखाक घेव हेडटा म्हणपाचें उमाणें सुटनासलें. तिचेवरीं आनी कितल शींच बायलां अशीं भुरग्यांक हांडीर मारून भीक मागीत भोंवतना हावें पळल्यांत. पुण ही सोळा-सतरा वर्सां पिरायेची बायल, सांगाताक अेक भेणार भुरगें, घोवाचोय केन्ना

ांगात ना, आनी परतून तीन-च्यार म्हयन्यांचो गुरवाचार ायिल्लें पोट–सगळें कितें पळोवंक अप्रूपच दीस.

“ गरीबों की सुनो, वो तुम्हारी सुनेगा;

तुम एक पैसा दोगे, वो दस लाख देगा

गरीबों की सुनो . . . . ” भेणार अेका हातान ुरग्याक सांबाळीत आनी भीके खातीर दुसरो हात मुखार रीत मडगवां अेके बसींत बसके कणकणी, आंगावेल्या ापडांचो हळशिकावणो वास शिपडायत ती चलताली.

“ आरे ! हांडीर दुदाचें आसतना पोटांत दुसरें ायार मरे ! ”

“ ही बायल काय भुरग्यांचो कारखानो रे ? ”

“ घोव नास्तना लेगीत धा महयन्याच्या भुरग्यारच ोटांत आनीक अेक ‘ रेडी ’ मरे ! ” बसींतले कांय थोंम-यांचे आवाज.

“ ते कामाक घोवच म्हण कित्याक जाय तर ! हालीं देव ’ चड जाल्यात न्हंय ! ” असोच आनीक अेक आवाज. उतराचेर बसींत हांसपांचो अेकूच खळखळ पडलो. मात लयां बायलांच्यो मानों लजेझाडावरीं आपसूक सकयल ागवल्यो.

अेकअेकटयालीं थोंमण्यानी उलयल्लीं उतरां आयकून काळजांत भाले मारिल्ल्यावरीं तिका जालें. तांच्या तिरस्कारान तिच्या तळपायांतलो राग मस्तकांत पावलो. इतले म्हयने ज्वाळामुखीवरीं सुस्तेल्लो तिचो अभिमान फडफडून जागवलो. लोकांचीं पाषाणी काळजां पाजरावन, स्वःताची आनी अेका निरपराध भुरग्याच्या पोटाची खळगी भरचे खातीर पाठांतर केल्लें ' गरीबों की सुनो . . . . . ' हें तिच्या वोंठावेलें गीत थंयचे थंयच पालवलें. अेकान अेक दादल्यामनशाकडेन ती आतां तीव्र नदरेन पळोवं लागली. राक्षिणीवरीं जाल्लो तिचो तो अवतार पळोवन सगळो लोक थटाकलो.

' पिशें बी लागलां आसतलें.' थोडयांनी तर्क केलो. ह्रांडीवेल्या भुरग्याक तिणे घट्ट वेंगयलें आनी ' ओ यम्मा ऽ ऽ ' असो मळब फोडपी आवाज काडून, मोडकीतोडकी हिन्दीतल्यान ती खुबदली. इतले म्हयने काळजांत पेटपी उजो ती आयज वोंकिल्ली–

' तुमी दादले म्हळयार अेक बेईमान जात. खावंक मेळसर कोणाकय लागीं ओडपी, आनी मेळनाजालें म्हण्टगीर खोंटावपी. तुमी दादले म्हळयार उणाक जातीचीं प्रतिकां. स्वतःची सोबीत बरी बायल आसतना लेगीत दुसऱ्यांल्या बायलांचेर आनी आवय-भयणांचेर तिरपी नदर भोंवडावपा इतली तुमची बुरशी जात. स्वताय रेश्पेदान

चेनात आनी दुसऱ्यांकय मानमर्यादेन जगूंक दिवंचेनात,
ली तुमची वृत्ती हीण. सभ्यतायेचीं रूपडीं चडोवन म्हज्या
भेसाक आयज तुमी म्हाका हांसतात, म्हजेकडेन उलो
लेगीत तुमकां उणेपण दिस्ता. पुण म्हजे हे दुबळे-
रस्थितीक मूळ कारण तुमीच मूं ? आतां अशे प्रस्नार्थी
रैन म्हजेकडेन किते पळयतात? विसल्ले इतले बेगीनच?
कटांनो, म्हजे रसरशीत आंगळटीकडेन तुमच्यांतले
तले दादले, भुरगे म्हज्या देहाकडेन खेळले ना जायत ?
रे जनवरांनो, वास्को मडगवां बिल्डिंगां बांदते वेळार
रे, विटो आनी शिमीटाच्चो कायली उबारपाचें काम
रता थंय, दादले जातींतल्या मुकादम आनी मास्तर
णिल्ल्या हलकट प्राण्यांनी कश्ट करीनास्तना दुडू मेळोव-
चो म्हाका धडो शिकयलो. आनी सोळा वर्साचे म्हजे
रणे पिरायेर जेन्ना म्हज्या कुसव्यांत हें भुरगें जल्मलें तेन्ना
केपणाचें रूपटें चडोवन समाजाक आपलें नकली रूप
खोवन सगळयानी म्हाका केणलें, अपमानायलें, मनस्ता-
यलें. पुण ‘ सभ्य ’ मनशांनो, तुमच्यांतले आतां हांगा ह्या
रपराध पोराच्या बापायपणाच्या वांटयाक आशिल्ले हांव
मकां कितले जाण दाखोवं ऽ ऽ ?

‘ आपलेंच भुरगें म्हण समजून ह्या म्हज्या निरपराध
राच्या शिरंतरांनी जांचें रगत व्हांवता, ताणीच जर

म्हयन्या कणकणी फूल ना पाकळेंचो आधार दिल्लो जाल्यार आयज म्हाका अशें लजेक पडून, आवय-बापायक, भाव-भयणांक सोडून घरा भायऽर फूटपाथांचेर कित्याक विसव घेवंक जाय आसलो ?

‘ ________________ ! ’

‘ म्हजे भाशेन आनी कितल्योच चलयो बायलो असल्या अडाणी दादल्यांच्या भकीक पडून आधार मागीत भोंवतात आसतलीं. पुण असल्यांचें दुख समजून घेवंक कोण सरता मुखार ? वयल्यान तुमचेभाशेन बोटां दोखोवन केण्टले आनी अपमानायतले जायते मेळतीत ह्या समाजांत. शी ! थूऽऽ तुमचे दादले जातीक. ओशाड पडूं तुमचे दादलेजातीर !! ’

बसीच्या इंजिनाचो आवाज सोडलो जाल्यार बसभर लोक आसून लेगीत बसींत ‘ पीन ड्रॉप सायलॅन्स ’ आशिल्लें. दादल्यांचीं तोंडां तर सुकिल्ल्या बांगडयांवरीं निस्तेज जाल्लीं. कांय वेळा पयलीं चलयांबायलांनी लजेन सकयल घाल्ल्यो मानों आतां दादल्यांच्या तिरस्कारान वयर केल्यो. पुण तुच्छतायेन तांच्या तोंडाकडेन पळोवंचे पयलींच सगळ्या दादल्यांच्यो तकल्यो पडिल्ल्या दांतांवरीं जाल्ल्यो.

★ ★

३ : पूर्ण-अपूर्ण

बस सूटपाक अर्देंवर आसा म्हळयार म्हजे वांगडा ांच नित्याचे बशीर प्रवास करपी कांय कॉलेज विद्यार्थी -आपल्या बसकांचेर आदींच पुस्तकां, खबरापत्रां बी रून आपली सुवात 'रीझर्व' करताले. आनी आपले के म्हऱ्यांत आपणाक बायल, दादलो काय चलयेचो ात मेळटा तें पळोवन आपले 'रोमेंटीक' रेषेचो थाव ी खर पळयताले. आतां तांतल्या कोणाकय सोबीत येचो सांगात मेळिल्लो आसलो तर तो त्या दिसाचो बसीं- सुंदर चलो म्हण तांच्यांत ताची निवड जाताली. ते ीर अशें अेक गीत म्हुणून ताका परबीं दिताले—

> "दीस व्हडे खोशेचो, दीस तुज्या नशीबाचो
> ताच्या ठांय मोग तुजो, दिसानदीस वाडचो !"

वेळार तांच्या भीतरच ताळयांचो गडगडाट जातालो ा लोक म्हण्टालो, "आतांच्या कॉलेज भुरग्यांकडेन ासुकी ना." इतल्यारच तांचो कार्यक्रम सोपनासलो. ल्या दिसा ज्या भुरग्याची सोबीत चलो म्हण निवड ाली, ताच्या दुसऱ्या दिसा ताणे हेरांक थारायिल्ल्या लांत च्यापाणी दिवप आनी दुसऱ्या प्रोग्रामाची वाट

पळोवप. हो तांचो पोरकट खेळ कोणाचेच तकलेंत वच नाशिल्लो. परत अेक दीस उमळशीकेन तांतल्या अेकटयाव विचारतगीर तांच्या खेळाचो भावार्त ताणे म्हाका सांगलो तो आयकून म्हजे भीतरच हांव हांसलों आनी हावेंय त्य दिसा म्हजे ‘ रोमेंटीक रेषेचो ’ थाव घेवपाचें थारायलें.

ऑफिसांतलो भायर सल्ल्याबरोबर त्या दिसा कोणाकडेनच उलोवंक वेळ पिड्डयार करीनास्तना हांव पयली बसींत आयलों आनी अेक कादंबरी दोगांजाणांचे अेके बसकेर दवरून वेळ पासार करपाक म्हण भायल्यान पासयो मारपाक लागलों, बस सुटपाचो वगत जालो, तेन्ना फटयाक धरून उबे आशिल्ल्या पॅसिजरांमदल्यान वाट काडीत वसकेर बसपाक आयलों, तेन्ना म्हजे वसके म्हन्यांत सोबीत चलयेक पळोवन, उदकान भरिल्ली म्हण कळशी उबारपाक हात घालचो, परंत ती रिकामी आशिल्ल्यान नकळटां काळजांत धस्स जावंचें तशें म्हजें काळीज जाल्लें.

‘ अेक्सक्यूज मी, ’ अशें म्हण म्हजे बसकेर बसपाक वाट मेकळी करपाक हावें ताका शिटकायलें. बसकेर बशिल्लेकडेन अेकेवटेन पांये घुंवडायतना ताचो विस्तीद मात्सो वयर सरिल्ल्यान, केळीच्या धव्याफूल्ल, सुळसुळीत गोब्यांवरीं ताच्या जांगडांचें दर्शन घडिल्ल्यान खीणभर हांव न्हीण्णेळलों.

बसींत आयज भुरग्यांचो बोबाळ नाशिल्लो. तांचें गीतय आयज आयकूंक येनासलें. हावे तांच्या बसकांचेर

रनदर भोवंडायली. तांच्या कोणाच्याच म्हऱ्यांत बायल-
सि नाजाल्यार चली भूरगें झळकनासलें. म्हज्याच नशी-
त्री रेषा आयज कडक दिस्ताली. तांच्यो नदरो बगर
र म्हजेर घुंवतना हांव पळयतालों. हेवटेन बस हालता
ं म्हज्या म्हऱ्यांत बशिल्ले चलयेचें दावें जांगड म्हज्या
व्या जांगडाक घश्टतालें, तशे-तशें म्हज्या शिरंतरांनी
घशीत रगत व्हांवतालें. आनी नागमोडी त्या वोल्तार
च्या हड्डयासयत अर्दीमर्दी ताची लुसलुशीत कूड समुद्रा-
ल्हारावरीं म्हज्या आंगार कोंसळ्ळेली पळोवन हांव
मर्दों पिसो जाल्यावरीं म्हाका दिसलें.

“ आय यम सॉरी, ” ताणे मकलाशी मागली.

“ यू आर व्हेलकम ” अशें म्हणपाक वतालों पुण
तांमदीं जीव चाबली आनी मागीर म्हळें, “ नेव्हर मायंड”

थंडेच्या दिसानी पोटांतल्यान कुडकूडो खावन दांत-
डां वाजचीं, तशी ताच्या मॅजीक स्पर्शान म्हजी गत
ल्ली. केदो वेळ पासून दोगांकय अेकामेकांकडेन उलोवंक
डस जायनासलें. हातांतलो प्रस्नपेपर उगडून ताचेवेले
र्क चेक केल्ल्याचें निमीत करून अेका दोळयाच्या कोन-
कडल्यान म्हाका पळयतालें पळोवन उलोवंचे खातीर हावें
ंच विचारचें म्हण विचाल्लें, “ पेपर कसो गेलो ? ”

“ नॉट बॅड. पासींग मार्क पडटले. ” ताणे हांसतच
बाब दिलो.

“ तूं कॉलेज करता कि– ”

“ येस, आय यम ॲन्सरींग माय इंटर आर्टस्.”

“ फायन. ”

“ तूं कितें करता ? हावें तुका जायते फाव मडगवां पळयला.”

“ हय; हांव मडगवां अेके खाजगी कंपनींत नोक करतां. सकाळचो येतां आनी सांजचो हेच बशीर पर घरा वतां. हावेंय तुका ह्या पयलीं खंयतरी पळयल्लेब दिस्ता,” पळयनास्तनाच बेठें पळयल्ल्याचें नाटक केलें.

“ खंय ?” अमुरपिकेंच हांसून ताणे विचाल्लें.

“ सारखी याद जायना. परंत . . . ”

“ हांव फोंडेचें. तुजें नांव ज्यो न्हंय ? ”

“ हय ! पुण तूं म्हाका कशें वळखता ? ” हा अजापान विचाल्लें.

“ ज्यस्ट लायक दॅट, ” लागानी कशें तें उलयलें.

“ हावें तुज्यो म्हयनाळयांचेर , खाशेल्या आंकांचे बी जायत्यो कथा आनी कविता वाचल्यात आनी रेडिओ चेरय आयकल्यात. तशेंच कोंकणी भाशा मंडळाच्य ‘लळीतक’ कार्यक्रमांत अेक फावट हावें तुका शास्त्री मेमो रियल हॉलांतय पळयला. ”

“ तुका म्हज्यो कथा, कविता कश्शो लागतात ? ”

" स्वीट; तुज्या इतक्योच गोड. तू उलयता ती
स आयकल्यार तुका ख्रिश्चन म्हण कोणच म्हणचोना."

" थँक्यू "

आगगाडयेच्या इंजिनावरीं आमच्या संभाषणाची
ती इल्ली इल्ली वाडत वताली. ' टीक् टीक् ' अकस्मात
खळी ओडून ब्रेक लायिल्लेवरीं तिकेट मागपाक आयिल्ल्या
डक्टराचे आवाजान आमकां आडमेळ हाडली.

" तिकेट, तिकेट. "

" अेक फोंडयां आनी अेक म्हार्दोळ, " कंडक्टराच्या
तार पांच रूपयांची नॉट दिवन हावें म्हळें. उरिल्ले पयशे
ते हातांत दामून ताणें मस्कऱ्यानीच म्हळें, " कॅरी ऑन
क्टर " आनी नाजूक दोळो मोडून तो मुखार सल्लो.

" थँक्यू "

"यू आर व्हेलकम. परंत इतल्यानच सोपलें ?" आतां
त्शीं धीरान हावें विचाल्लें.

" म्हज्याकडच्यान आनीक तुका कितें जाय ? "

" मागल्यार दितलें तू ?"

" ॲनी टायम. म्हजेकडेन दिवंक घडलें जाल्यार
त्र तू मागता तें दिवंक केदयाय वेळार कबूल आसां.
गून तर पळय ! "

ताचे जापेचेर हांव सामकोच नेरवोस जालों. हो
उलयना तो पळोवन ताणें मुखार म्हळें, " हांव घरा आस
ते दीस तूं आमगेर यो. तुज्या सारक्या कलाकाराक आमच्या
घरांत येवकार दिवंक हांव म्हजें एक व्हड भाग्यच समज
तलें प्लीज डू कम वन डे. "

" हांव एक दीस अवश्य तुमगेर येतलों. तेन्ना ... "
आनी हावें ताका म्हजें एक कवन म्हूणून दाखयलें–

" घरांत सान्न मारतना.
मार तूं सितिदान ;
कित्याक जाणां ?
एक दीस कोयर जावन
येतलों तुज्या दारांत ! "

" बिऊटीफूल; तुजी कविता ॲप्रिसीएट करपाची
तांक म्हज्यांत आसा. पुण तुजेभशेन कवी आसतें जाल्यार
त्या फुडल्यो वळी घडून तुकाय धादोस करपाचें. आय यम
सॉरी. "

" कांय नज. पुण तुमगेर येवंचे पयलीं तूं वायट
धरचेना जाल्यार हांव तुका म्हजी एक ऑफर दिवंक
सोदतालों. "

"यू आर व्हेलकम."

केदो वेळ मेरेन हांव सांगपाक कांचवेतां तो पळोवन

“ टॅल नो !” म्हण म्हज्या जांगडाचेर हात दवरून हालयल्ल्यावरीं केलें, तशें म्हज्या काळजांतल्यान जगील ल्लेवरीं जावन काळजाचो गोंडो धबधबपाक लागलो. नकळटां म्हजें उजवें जांगड ताच्या दाव्या जांगडाक लें आनी उजवें भूज दाव्या भुजाक मेळून आवचितच कोंपर हयन्हयसो ताच्या हड्डयार थिरावलो. तांतले म्होंवाळ खीण आमी अेकामेकांत सांडुन उल्लीं.

“ ज्यो ऽ ऽ ”

“ अ्–अं ऽ ऽ ” जागरण जावन न्हीदिल्ल्या मनशाक वंचो आनी सपनेल्यावरीं जावन तो उठचो तशी म्हजी जाल्ली.

“ तूं म्हाका कितें सांगूंक सोदतालो न्हंय ? ”
“हय; तुजी अेक्जाम केन्ना सोपतली ? ”
“ फाल्यां आमचो लास्ट पेपर ”
“ कितल्यांक सोपतलो ?”
“ साडेबारा, अेकाक सुमार ”

“ तशें जाल्यार पेपर जाल्या उपरांत सांजेच्या अडे-खेळाक तूं म्हजेबरोबर येवंक कबूल आसा ?

म्हज्या प्रश्नाचेर खीणभर तें वोगीच रावलें. पाव- दिसानी भायर सांजवेळचें तांबडेंच वोत पडिल्लें

आसतना पावस पडचो, तशीं तांबडे जाल्ल्या ताच्या दोळय तल्यान दुकां हांव्वपाक लागिल्लीं पळोवन हांव कांचवेलों.

“ आय यम सॉरी. तुका पिक्चराक आपोवपाफाटल्यान म्हजो कसलोच कपटी, दुबावी हेत नासलो. पुण...”

“बस् बस् ज्यो” अशें म्हण ताणे तोंडार हात धल्लो

“वीस वर्सां जालीं. अेकदीस लेगीत म्हज्या रगताच्या भावाक म्हाका पिक्चराक व्हरपाक तांकलें ना. आमचे कॉलेजींतल्यो काय बऱ्यो चले-चलयो अेकामेकांच्या सांगातान मोगान भोंवतात. पुण हांव, अेकलें अेकसुरें. जावं; आयज वीस वर्सांनी तरी पिक्चराक आपोवपी म्हाका सांगाती मेळलो. थँक्स ज्योऽ.” फुगार कशें जावन ताणे सांगलें.

“अशें तूं कित्याक म्हण्टा ? चंद्राक लजोवपा इतलें तुजें सोबीत मुखामळ, ब्रम्हचार्य सांबाळपी मनशाक लेगीत लाळ घोंटपाक लाय सारकी रगता मासान भरिल्ली तुजी सोबीत आंगळट म्हाताऱ्याच्या लेगीत आंगार ल्हंव फुलयत म्हणपांत दुबाव ना. तरय तूं–”

“ज्यो, मनशाक बरे गूण, बरें रूपच आसलें म्हण जायना. शरीराच्या सगळया सांद्यानी तो संपूर्ण आसता तेन्नाच समाजाचे नदरेंत तो संपन्न थरता. तो मागीर चोर,

र, बेइज्जत लेगीत आसल्यार उपकारता ”

“परंत तुका कितें उणे आसा ? ”

“ अशें हांव खंय म्हण्टां. पुण समाज म्हण्टा म्हंय. ो तुका खबर आशिल्ली जाल्यार तूंय तेंच म्हणपाचो. चल्यांभशेन म्हजेकडेन उलोवंक लेगीत उणेपणाचें दिसून न्नाचो कडसरतलो आसलो. ”

उलयतां उलयतां कितले बेगीनच बस फोंडया ल्ली.

“फोंडयां, फोंडयां, ” कंडक्टरान फोंडयां देंवपाचो रो दिलो.

“ओके ज्यो, गूड नायट. ”
“ पुण फाल्यां सिनेमाक वचपाची म्हजी ऑफर...! ”

“ सी यू टुमारो, ” फाटल्यान वळून लेगीत पळयतना, म्हातारेवरीं कंबर बागयत, उंटावरीं मान वयर न, गोरवांच्या कुबडावरीं फाटीर आयिल्लें कूबड हाल- वांसवेलावरीं चलतना ताका पळोवन म्हज्या काळजांत पाजल्ली. पुण ताणे सांगिल्ल्या उतरांचो मनांत नियाळ त, आनी फाल्यांच्या ताका आपोवण्याचो उगडास न फाल्यांचो दीस आतांच उदेवंचो असो म्हाका खिणभर टावो जालो.

* *

४ : आव

शेगूल मोडून पडचो आनी खावचेपानाची वे सकयल गळची तेच भशेन म्हाड्डो सोपल्याउपरांत ताची बायल मंदीरें आनी तीग जाण भुरग्यांच्या आधाराचो खांबोच कोंसळिल्लेवरीं तांकां दिशिल्लें. म्हाड्डो मेल्यार दोन् म्हयने जाल्ले. ताचो व्हडलो चेडो आठ वर्साचो, दुसरें चेडूं पांच जाल्यार तिसरो भुरगो नोनलो फकत अडेच तो तीन म्हयन्यांचो आसलो. म्हाड्डो मरतसावन भुरग्यांच्या पोटा पाणयांचो भार निराधार मंदिऱ्याचेर पडिल्लो.

‘बाबडयाचेर इतले बेगीच रांडपण येवंक फावनासलें. धाकटीं दोगां जाणां मात्शीं गिन्यानाचीं जायसर तरी बावडया म्हाड्डयाक देवान संवसारांत दवरूं जाय आसलो.’ अशें जायतेजाण उलयतना आयकूंक येतालें. पुण सोरो पीवंनाका म्हण दोतोरांनी हजार भासांनी सांगिल्लें तरय आपलें तेंच खरें करून दीस आनी रात सोरो पिवन ‘सिरोसीस’ (फिग्द पिडुयार) जाल्ल्यान ताणे जसो कितें मरणाक येवकारच दिल्लो. म्हाड्डो सोरो पिवन येवन घरांत धुमशेणां घालतालो तरय कसोय जावं, ताच्याच जोडीच्या आधारार दिसांतल्यान दोन वेळां चुलीर बुडकूलो शिजतालो.

" बा ऽ, म्हज्या पोटाक भूक लागल्या. आयज रानं- ा बी काय वसोना तूं. उपास गो बा आयज ? " च वर्सांचें रतन काकुळटेक येवन आवयक विचारतालें.

" ऊं ऽ गें ऽ ऽ, ऊं ऽ ऽ गें ऽ ऽ ऽ " तीन म्हयन्यांचो नलो न्हिदील्लो उठून पाटाभूकेन जावंये पाळण्यांत रड- क लागिल्लो. मंदिऱ्यान दोळयांतलीं दुकां सांवल्लीं आनी कांतलें शेंबट काडून, कापडाच्या जुनेराक नाक पुसून नल्याक उबारपाक तें पाळण्याकडेन गेलें.

" ओले बाबा, जोय जोय. " पाळण्यांतलो नोनल्याक गेंत घेवन तें ताका न्हिदोवपाचो येत्न करतालें. पुण कतेंच केल्यार तो थांबना जालो. आनी व्हडले व्हडल्यान येली मारून अेकसारको रडतच रावलो.

" आं आं, म्हाजो बाबू तो " अशें म्हुणून मंदीरें यच वण्टीक तेंक मारून बसलें आनी सकयल्यान अेकेवटेन लिको मात्सो वयर उकलून हातीच्या निवण्यार नोनल्याची कली थारावन ताणे ताका दुदाक धल्लो. तानेन नाजाल्यार केन पिडिल्ल्या पाडकाक दाव्यांवयलें सोडटगीर तें जशे- रेन आवयचे पाने लुचपाक लागता, तेच रितीन नोनलोय ापले आवयचे कुशीक दूद चोखपाक लागिल्लो.

" बा ऽ, आयज खऱ्यानीच जेयनां गो ?" पोटाची क कशीच सांवरपाक जायना जावन रतनान परत अेकदां

कोंकणी रंगमांचये वांगडी

सडो–मुरगांव

समेस्त नाटयरसिकां मुखार सहर्ष सादर करतात
तीन आंकी रहस्यप्रधान संगीत सामाजिक
कोंकणी नाटक

“राखणदेव”

: बरोवपी :
जे. एल्. गॉयस

卐

थळ : श्री लक्ष्मीनारायण रंगमंच, सडा.
दीस : ३० अ.ब्रील १९८४ वेळ : १०.३० वरांचेर

★

कलाकार : जोसेफ गॉयस, कोंसेसांव रोड्रिगज,
मंगेश डिचोलकर, स्टॅनली व्हाज,
प्रकाश घोणसेकर, सौ. मोहिनी गॉयस
आनी जे. एल्. गॉयस.

卐

दिग्दर्शक :	नेपथ्य/प्रकाश येवजण	पार्श्व संगीत
जे. एल्. गॉयस	**प्रकाश घोणसेकर**	**सदानंद घोणसेकर**

क प्रस्न केलो. ताचे दोळे दुकांनी जडावले. ताणे
वरून धरपाचो जायतो येन्न केलो पुण ताच्या गोऱ्या
ल्यान तीं गळ्ळींच.

" बा, तूं कित्याक रडटा ? तुज्याय पोटाक भूक
ा गो बा ? रडों नाका तूं. आमचे भितोडेक अेक
झोंप जालां. हांव तेजीं तुका चिरपुटां घेवन येतां
" रतनाचे भुरगे मतींतलीं शाणपणांचीं उतरां आय-
दिऱ्याक हुयेल मारून रडपाक येवं लागलें. मंदिऱ्यान
म्हऱ्यांत ओडलें आनी दाव्या हातान ताची फाट आनी
ोशेवन ताणे म्हळें, " चल बाय आं चल; चिरपुटां
यो. "

रतन चिरपुटां खुंटपाक गेलें तशीं मंदिऱ्यान काप-
पालवाक आपलीं दुकां पुसलीं आनी नाक पिळून
कोणशाक उडोवंक इतल्यांक पुस्तकां माथ्यार घेवन
ारांत उबो जालो.

" बा, कितें जालां गो, रडटा शें ? "

" कांय ना रे, हरशींच. दाड फोडटा. . . "

" दाड फोडटा ? लवंग धरचें आशिल्लें गो ! "

" "

" म्हाका वाडटा मगो? चल ऊठ. हांव धरतां

बाबाक," अशें म्हण खेमून पुस्तकां थंयच जमनीर उडयलें आनी नोनल्याक घेवपाक ताणे दोनूय हात मुखार केले.

" दादो, आयज जेवण ना. आयज आमकां उपास म्हण नकळो तूं? ते खातीर फळार करपाक म्हण हीं पळय हायें चिरपुटां हाडल्यां." खोमशेचे होटींतली चिरपुटा रतनान आवय म्हऱ्यांत ओतयलीं आनी तांतलें अेक चिरपूट काडून 'चानये चानये गोड कर' अशें म्हणत दोनूय ताळ-टांनी तें चोळपाक लागलें.

" बा, तुज्या पोटाक भूक लागल्या न्हूं? घे हें पयलीं तूं खा."

दुसरें अेक सोलून, ' चानये चानये गोड कर . . . ' म्हण तें काडून खेमूच्या ताळटार दवरून म्हळें, " दादो, हें तूं खा."

तिसरें काडून तें सोल्ल्याउपरांत आनी चानयेंच्या नावांन गोड केल्या उपरांत तें आपल्या तोंडांत वडयलें.

" शी ऽ ऽ ऽ ! " तोंड कडू जाल्ल्यान तोंडाक मिरयो घालून ताणे खेमू, मंदिऱ्याकडेन पळयलें. ताच्या कडवट जाल्ल्या मुखामळाकडे पळोवन मंदिऱ्याचे दोळे पाणावले; मंदिऱ्याच्या दोळयांत दुकां पळोवन खेमूचे दोळे भरून आयले; तांकां दोगांकय पळोवन रतनान रडपाखातीर

या तोंडाचो बोंचो केलो. तितलें म्हणसर दुदाक धरिडेन पोटाची भूक भागना जावन नोनल्यान रडपाची म्हण आरड घल्ली, कि तो कितेंच केल्यार थारना ा.

“ ये मंदिऱ्यो ऽ ऽ ” भायल्यान कोणे तरी उलो ल्लो आयकून रतनाक रातीची पेज उल्ल्या ती वाड-गेल्लें थंयच्यान उठून मंदीरें सोमतेंच भायर आयलें.

“भुरगीं बी कितें करतात गो ? ” अेका हातांत दांडो दूसरो हात कमरार धरून परंवत, मदींमदीं खोंकली ात, खरशेत कमर बागयत खेजू मावशी भीतर सल्ली.

“ भुरगीं बी आसा मुगो बरीं ?” थंयच वण्टीक तेंक न, पायांचे तळवे जमनीक तेंकोवन सुकिल्ल्या लाकडामिरयेल्लीं जांगडां अर्दीं उकतीं सांडून, खरशेत धापेत नावशेन मंदिऱ्याकडेन परतून अेकदां उमळशीकेन भुरी खबर घेतली.

“ आसां गे मावशे. काडटां दीस नशिबां येयल्या ते. गिरेस्तकाय कोणय दीत. नशीब कोणाच्यान दिंव ा !“ मंदीरें सुस्काल्लें.

“ हय गे सायबिणी. नशीबांतलें पुते कोणा चुकना. येतलें म्हण चिंतालें. पुण फोणां घाला म्हाका. आयज

कमरां चडटा म्हणल्यार फाल्यां फाटींक, म्हणसर हड्डयां आनी तकलेंक. येयल्लेच दिसा जिवाक बरें म्हण दिसन आतां पयलीं भशेन जायना गो म्हाजेकडेन भोंवोंच्या इतलीच वाट चलोन येतां म्हणल्यार हें पळय नाका पूर जालें. आयज म्हणलें जाता तें जांव. अेक जाप दिवन येत लेंच. " तोंडाचो बोंचो हालयत, मदिमदीं खरस थांबयत खोंकली काडीत, आनी वोंठांचेर जीब भोंवडायत खेजूमात शेन मंदिऱ्याक सांगलें

" जिवाक बरें दिसना जाल्यार बऱ्याशा दोतोराक दाखोवन घटपाणीचें कसलेंय वखद बी घेवंचें आसलें गो मावशे. "

" आतां आनी कित्या गो तें फोणां वयचे वेळार घेवूं जाय तेन्ना घेतलेंना. सुके लाकडाक शिंपलें म्हण तेका कितें कोंब येवं येयला ? व्हडलो कितें करता गो ? "

" बसीच्या परासार आसता." इल्लेंशें तोंड करून मंदिऱ्यान म्हळें.

" कितें करता गो थंय ? "

" कोणाल्योय पोटल्यो हाडपा-व्हरपाक, बसींचेर चडोवपा देंवोवपाक . . . ." सांगतां सांगतां मंदिऱ्याचो गळो भरून आयलो आनी दोळयांनी दुकां शिवल्लीं.

" शिकप सोडलें तर गो तेणे ?"

" बापायचे मनांत पोर खूब शिकचो-सवरचो म्हण ासलें. पुण आमचेंच नशीब फुटलां जाल्यार. . . ." आनी उतराचेर तें ढळ्ळ करून रडलें पसून.

" वोगी राव वोगी राव. देव सांडचोना पोरा तुका. ापायचों आत्मो धाडटलो वरें मागोन पोरांक. रडों नाका ये म्हाजे. दुःख कोणाक चुकना. मात अेकच, इतल्या ुरग्यापणार हें रांडपण तुका फावनासलें." खेजूमावशेन ळियांच्या पातकडयांक हात लायलो, आनी किरवंटीक ायिल्लो बोटवो सांसपून तांतलें अर्दें सुकिल्लेंशें खावचेपान ाडलें आनी ताचे फाटीवेलो कणो कसो आशिल्लो देंठ ाडून खावचेपानाचे दोन कुडके केले. बोटव्यांतली कळमेल्ली शी अेक ल्हानशीच डबी काडून भितल्ल्यान ती बरी रवडली आनी तांतलो चुन्यांचो पीठो दोनूय कुडक्यांचेर ल्लो इल्लो रकोवन अेक कुडको मंदिऱ्याचे हातार दिवन ह्ळें, "फोपळाचो जाय आशिल्लो. सोपलो म्हण खबरच ना."

" आमगेरय आसचोना माडाचें पाळ हाडूं ?", दिऱ्यान म्हळें.

" नाका नाका. हांव खुटेंच खातां, चलता म्हाका. काच लागोन म्हणऽ हांव." अशें म्हण खेजूमावशेन चुन्या- कट पानाची इल्लिशी पुडी करून ती जीबेर दवरून,

मानशेचीं फळीं कशे आशिल्ल्या मुखावेल्या दोन दातानी चाबडावन आनी बोटव्यांतलो चुन्याचो हयन्हयंसो पिटो तोंडांत उडोवन ती चघळायत रावली.

" मदलें खंय गेल्लां गो ? " खंय करतां करतां तिणें विचाल्लें

" आसा भितर. निगतीच पेज वाडून दिल्ली. जेवता आसतलें. "

" बा, ताटांतलो निवळ भायर उडोवं गो ?" रतन उश्टयाचोच हात घेवन भायर आयिल्लें.

" म्हाका दवल्ल्यां मुगो पेजे कुयां ? काय सोपयलीं गो सगळीं ?" खेजूमावशेन बोंचूड हालयत विचाल्लें रतन अेकसारकें तिका पळयत राक्लां तें पळोवन मंदिर्‍यान म्हळें–

" वळखना गो तिका ? आजी मगो ती !"

" वळखना तें बरें. सगळयांक वळखता. म्हाकाच वळखना ?"

" बा, म्हाका खावचेपान." मंदिर्‍याचे म्हर्‍यांत खावचेपानाचो कुडको पळोवन रतनाक रूच आयली.

" घे, हो बा. आज्जेन दिला तो."

“ तो तू खा गो मंदिऱ्या. हांव दितां तेका दुसरो.“ ं म्हण ती बोटवो सांसपूंक लागली.

“ नाका गे मावशे. खावचेपान जायते दीस जाले यं बंद केल्यार. दवर तूं. उपकारतलो तुका मागीराक.”

“ वरें तर गो मंदिऱ्या, येतां हांव. भुरग्यांक बी बरीं ून. आतां परत केन्ना पावता तेन्ना. मात पुण म्हजो गो ज्या जिवाच्यान ” परंवत खेजूमावशी दांडयाचो आधार न उठली.

“ कित्याकितेंय चिंतून जिवाक बेश्टोच त्रास करून घेवंनाका. तुजें आनी म्हाजें पुते कितें उल्लां आतां ह्या सारांत. देवान तुज्या वंशाक तीन किडे दिल्ले आसात. व गिरेस्तकाय म्हण तेंचोच बरे भाशेन सांबाळ कर. बरें ऽ, वयतां हांव, ” अशें म्हण कमर बागोवन, अेक हात रार आनी दुसऱ्या हातान दांडो जमनीक तेंकयत खेजू-ाशी भायर सरून वतना तिणे सांगिल्लीं उतरां मनांत यत दोळयांआड जाय पसून मंदीरें तिका खूट कशें उबें न पळयत रावलें.

★ ★

” दादा येयलो, दादा येयलो. ” अशें संगिताच्या र म्हणत खेमूक पळोवन रतन अर्देवाटेर धांवत खेमू

म्हऱ्यांत गेलें. खेमून कागदाची धाकटी पिशवी रतनाच
हातार दिली तशी ती घेवन तें नाचत घराकडेन आय
मंदीरें भायरच नोनल्याक घेवन ताच्या माथ्यांत पळयता
खेमूक पळोवन ताणे नोनल्याक वेंगेंत घेतलो आनी उठ
उबें रावलें.

" बाबाच्यो दादा बाबाक खाऊ घेवन येयला पळ
फाल्यां दिवाळेक फोव खातलो मूं तं् ? हयतर ! होका
दिता पळय कसो. " मंदीरें आयज भोव उमेदीर आशिल्लें
रतनाच्या हातांतली पिशवी घेवन, ते पिशवेचो गांच तोडू
तांतली सोबीत बरी नायलोनची खोमशी काडून ती रतना
कडेन दियत खेमून म्हळें–

" बायू, हो घे तुका. "

" दादान खोमशी हाडल्या ऽऽ " खोमशी घेवन
रतन घरभर नाचत सुटलें.

" रतन लोळयतलें पळय. हांगा हाड. फाल्यां फांतो
डेर न्हावन बी आंगाक घालून देवळांत वसपाक जाय. हां
व्हरचेलेंनाजाल्यार आं तुकां. बाबूकच घेवन वयतलें. "
मंदिऱ्यान धमकी दिल्याबरोबर आपले भाशेन घडी करून
खोमशी हाडून मंदिऱ्याकडेन दिवन, दुसऱ्या पिशव्यांनी किते
आसा काय म्हण तें उमळशिकेन ताचेकडेन पळोवं लागलें.

" हो स्वेटर, हे मेय, हें तोपरें आनी ही चेड्डी
. " अशें म्हण खेमून च्यार पांचय नग नोनल्याच्या
र चिड्डीले.

" बाबूक काय बलें पापूड हाडलां पलय दादान. हें
घालून बाबू आमचो फाल्यां देवलांत वयतलो, "
मान लागानी म्हळें.

" आनी हें बा-क. " गोरे कातीर सोबता असल्या
त बऱ्या कापडाची घडी सोडून तें मंदिऱ्याच्या आंगा-
णी गुठलावन खेमून म्हळें.

" इतलें बरें कापड कित्या हाडूं जाय आशिल्लें
? उण्या पयशांचें हलकेशें हाडल्यार जातालें." सद्-
जावन मंदिऱ्यान म्हळें.

" हे फोव " खेमून सांगनाबरोबर फोवांचें नांव
हून फोवांचे पोतयेर अेकच झडप घेतली.

" बाय, फोव खायनांत आं. फाल्यां फांतोडेर पयलीं
प्पाक वाडी दाखोवन मागीर उश्टावपाचे. नाजाल्यार
प्पा पातक लायतलो आं " पातकाच्या भंयान जावंये
आवंडो गिळून रतन तशेंच फाटीं परतलें.

" बा, वाडटा मगो आमकां ?" खेमून विचाल्लें.

" हय; पुण चेडया, तुका पॅन्टीक आनी बुशकोटाक लुगट. . . . " मंदिऱ्यान इल्लेंशें तोंड करून विचाल्लें तशें ताचें उलोवणें अदर्यारच तोडून खेमून म्हळें, "बा, म्हाजकडेन आसा तितले पुरो गो म्हाका कपडे. चल आदीं वाड पळोवंया. भूक लागली पोटाक."

दीसभर रक्ताचें उदक करून हमालीचे चडशे पयशे कापडाखातीर मोडल्यात आसतले म्हणपाचें येवजून मंदिऱ्याचो गळो भरून आयलो आनी कोंवळया वयारच आपल्या भुरग्याक मानाय करचो पडलो म्हण तें भितर्यां खंती जालें.

* * *

दिवाळेचो दीस आशिल्लो. जळींमळीं फुगेटयो, गर्नालांचो गडगडाट आयकूंक येतालो. सबंध नायकांवाडो पण्टयो, फुलवाती, सुरसुऱ्यांच्या उजवाडान परजळिल्लो. माडांचेर, तेकडयांचेर बी वयर चडयल्ले आकासदिवे काळखांत वाट सांसपितल्याक जशे कितें उजवाड दाखयतात कशे दीसऽ. मंदिऱ्यान सकाळफुडेंच फांतोडेर नोनल्याक आनी रतनाक न्हाणयल्या उपरांत मागीर आपूण न्हावपाक गेलें. खेमूचें न्हावन बी जाल्या नंतर गंधफूल घालून खेमून तुळशीची पूजा केली. नोनल्याक आनी रतनाक मंदिऱ्यान नवे कपडे घातले आनी आपुणूय नवें करकरीत कापड न्हेसून भुरग्यांक घेवन नवदुर्गेच्या देवळांत पायें पडपाक गेलें. घराचे भितोडेक रावून तुळशीन मंदिऱ्यांक पळयलें. पुण

न्हयशें दिशिल्ल्यान तें भीतर धांवलें तशेंच फळयेर दव-
लें वोक्ल घेवन तें सोमतेंच आंगणांत धांवत येवन ताणे
त अेकदां खातडी केली.

“आवयस, ही रांड दिस्ता! ” तुळशीच्या तोंडांत-
न आवचितच उतरां भायर पडलीं. मंदीरें दाखोवंचे
तीर तें धांवत शेजारच्या गोकूगेर वतालें, तितल्यांकच
कून जनेलांतल्यान ताका हडकिलें, “ ये तुळशे, खंय
वता गो सकाळफुडें ?”

“ भायर यो बेगीन. तुका कितें दाखयतां “

“ मंदीरें मगो ? हांवय तेकाच पळतालें” अशें म्हण
कू भायर आयलें. ते भायर मोगरू, शेंवतू, दत्तें, कृष्णे
ून गोकुल्या आंगणांत बायलांचो व्हड भौसच अेकठवल्लो.

“ रांड पळय कशी नटोनथटोन देवळां गेल्या ती.”
शीन शेरो माल्लो.

“ घोव आसतना मात इतलें बरें कापड केन्ना न्हेस-
ं पळयलें ना. ” गोकून मदींच फोण्ण माल्लें.

“ म्हाका मात दुबाव येयल्लोच आं तेजो फाटल्या
ांनी. ” दत्त्यान आपलें बेश्टेंच फुटकें पेपारें वाजयलें.

“ पुण घरांत केन्ना कोण भीतर सल्लेलो दिसोंना,

न्हूं म्हण तेंवय केन्ना कोणागेर गेल्लें 'पळोवंना.'' शेंवत
मंदिऱ्याची बाजू घेतिल्ली.

'' तुका दिसपाक आनी कळपाक तेज्या फुडयां केन्न
कोण येता आनी वयता तो तुका आनी म्हाका सांगोन येत
वयता गो आको ? आनी तुगेर उठलें बसलें म्हण असल्य
भितल्ल्यो गजाली तुका आनी म्हाका सांगपाक येयलां तें?
मोगरून दत्त्याच्या दुबावाक पालव दिवन सांगलें.

'' जाणा गे मोगरू व्हनी, आयज पासून हांव त
बरेंच म्हण जाणा आशिल्लें. असलें हळशिकावणे म्हण
कळ्ळेलें जाल्यार आमगेर उट्ठा बसता तेन्नाच तेका मेर्दी-
मेर्द दिवन भायरें करतलें आशिल्लें. सामकीच हळशीक मग
बायल ही. शी, थू असल्यांचे जातीक.'' शेंवतून दांत वों
किड्डून म्हळें.

'' भायरें जांव गो तें थंय. तेज्यो खबरी केल्यो म्हण
आमचें पोट भरचेलें आसा ? दीस खंय पावला तो पळयला
तुमी ? हायें बाये आजून घरांत शिताडो लेगीत घालूं ना.''
जांगडां खरपीत तुळशीन म्हळें.

'' हय गे बाये ! म्हाका म्हण घरांत इल्लो ऽ वावर
ना. सकाळफुडें कसलें नसांव दिसलें गो हें ! फुडें कामाक
हात घालूंक पासून मनच येयनाशें.'' कुले हालयत गोकू
कडसल्लें तशीं तिवंय अेकअेकलीं आपआपल्या घरांत गेलीं.

देवळांतल्यान आयल्याबरोबर दुदान कालयल्ल्यो ब्रूस फोवांच्यो सात आठ वाडयो सूपांत भरून रतनाक ाडा घेवन, मंदीरें व्हडे उमेदीन त्यो वांटपाक वाडयार . पयलीं तें तुळशीगेर भीतर सल्लें आनी भायरच रावून ो केलो, " ये व्हनी, आगे घरांत कोण आसात गे ऽ!"

उलो आयकून जांगडावयलें वयर काडीत तुळशी यर आयलें आनी दारांत मंदिऱ्याक पळोवन अेकदम काळें ळें जावन म्हणपाक लागले– " ही आनी वाडी कित्या न येवं जाय आशिल्लें. पोरूं दिलीन्ना म्हण कोण शिणला गो तुका ? ही वाडी व्हर आनी तुज्या भुरग्यांक खावय. ां तरी बाबडयांक मात्शीं धादोस जांवदी." कापड वयर डीत तें आयिल्लें तशें तुरतुरीत भीतर गेलें.

" ये व्हनी, गेली शी मगे ? आयज कितें जालां तर का ?" मंदीरें येवजूपाक लागलें. थंयच्यान सोमतें उठून गोकूगेर गेलें.

ये मावशे, आगे घरांत कोण आसात हय गे ऽ?"

जायतो लोक आसा. कोण जाय तुका ?" मंदिऱ्याचो वाज वळखुनूच गोकून मुद्दम धेकणो घातलो.

" फोवां वाडी घेवन . . . ."

" दवर ती भायरच." मंदिऱ्याच्या अर्दकुटया उलो-

वण्याचेर तिडून गोकून सांगलें.

‘ म्हाजें हेंकां कितें वायट दिसलां काय ? हायें कितें म्हणलां काय हेंकां?’ मंदीरें येवजुपाक लागलें. तें आनी चड वेळ भासाभास करपाक थंय उबें रावनास्तना सरळ काडून शेंवतूगेर गेलें.

“ ये आको ऽ ऽ; कितें करतात गो ?”

“ भायर कोण काय म्हण पळोवपाक शेंवतु मागील-दारार आशिल्लें तें पट्ट करून मुखावेल्या दारार आयलें. आनी मंदिऱ्याक पळोवन तोंडाक मिरयो घालून, तोंड अेकदम काळेंच करून म्हणपाक लागलें, ” खंय वयतालें गो?”

” फोवां वाडी . . . . ?”

“ पोरूं घेवन येवना म्हण कोण शिणला हय गो तुका? हेज्या तेज्या फुडयांक पांपरेलपणां करून मार व्हडले दुदान कालयल्ले फोव घेवन येवंक मात्तय लज दिसोंना तुका ? ही तुज्या हातीं आसा ती वाडी घे आनी आमगेर येयलां तें तुका कोणीय पळोवंचे पयलीं बऱ्यान भायर सरोन वस. तुजी वाडी दवरूंकच जाय जाल्यार दवरीन हांव. ती खातलीं सुणी मांजरां जायतीं आसात आमगेर. आगो, तूं मगो काय बरें आमगेर बसोन उठोन वयतालें आयज अशें जालें, फाल्यां तशें जालें म्हणपाच्यो सगळयो बऱ्यो खबरी सांगतालें. आपूण कलवंतपणाचो धंदो करता

णपाच्रें मात बरें सांगपाक विसल्लें. देवान वाच्या बरी डली ना तुजी इतले दीस !” शेंवतुले नाका जाल्ले शीण यकून मंदिऱ्याक आपूण घुंवळ येवन पडटा कशे दिसपाक गलें. दोळयांमुखार काजुले भोंवतात कशें दिसून केदो ठ पासून वाडयांचें सूप घेवन खूंट कशें उबें आसा तें ठोवन ताका रतनान म्हळें, “ बा, कायंच गरज ना फोवां डी दवरूपाची. ती खातलीं आमगेर म्हण कितें सुणीं जरां उणी आसा गो ? आमी ती आमगेल्या कुत्र्या जरांक खावोवंया आनी उरतात ते फोव कावळयां लूंया. ते तरी आमकां बाप्पालो रकाद घेवन येतले आनी मगेलो रकाद बाप्पाक पावयतले, न्हू गो बा ? खाल्लेनार मनशां भशेन ते केन्नाच परतनात म्हण्टालें न्हूं गो ?”

रतनाली भुरगे मतितलींच उतरां खरीं पुण तीं शेंवच्या काळजाक रोमिल्लीं. उतरां सोंसपाक जायना जाल्याताणे चणचणून म्हळें, “ ये, ये राणग्या पोरा, तूं केन्नाचें ह्ण जाणवांयों सांगता गो ? आवयचे जोडीचो चड मद ाला गो ? ”

“ आमगेली फोवां वाडी कुत्र्यामाजरांक तूं खावों ायी म्हण्टा तेजेवयल्यान मद कोणा माल्ला तो कळटा. न्हूं । बा ?”

“ चड चड उलयता मगो तें. मुळासकट कातरत धरून जीब. हुंवाळा बेगीन हांगासल्लीं.

“ आमकां हुंवाळोन वसा म्हण्टा तें आमी तुगेल् दारांक तुगेलें खावंक येवना; वयल्यान जाल्यार तुका घेवन येयल्या. न्हूं गो बा ? ”

“ ये, ये कलवंता, हयतीं उतरां तुजे आवयक सांग. शेंवटू उसळत उसळत, हातवारे करीत रतनाचेर धांवू गेलें.

“ ओगीं राव बाय. जाण्टयांक तशें परत्या परतें सांगनात आं ! आको, तुजे दारांत येयलीं ती व्हड चूक जाली म्हाजी. पुण अेक, म्हाजेर जो पळय तुमी नाका जाल्लो आळ घातला, तेजी ख्यास्त आसत जर म्हाजो देव भंगिळो, जाल्यार घेतलो सोद. हांव मेलें जाल्यार मात गेलें. जगलोकाक तरी दिश्टी पडल्यार पुरो.‘ हड्डें फोडून म्हण्टात तशें बोमलेच्या देंठाकडसून मंदीरें उलयलें. आनी फोवांच्यो वाडयो घालून व्हेल्लें सूप तशातशें भेणार धरून मनांत खंती जावन तें घरा परतलें.

* * *

फोवां वाडयांची सगळी गजाल अेक दीस खेजूमावशेच्या कानार पडली तेंन्ना ती आदले परस चडच अशक्त

ली कशी, धापेत, खोकली काडीत, परंवत, अेका ांत दांडो आनी दुसरो हात कमरार धरून मंदिऱ्याले ी म्हऱ्यांत आयली. आनी सदचे भशेन तिणे मंदिऱ्याक ी केलो–"ये मंदिऱ्योऽऽऽ." मंदीरें सदचेवरीं भायर येतलें ी आपल्या कर्माच्यो दोन गजाली सांगतलें म्हण खेजूमाव- आशेवन आशिल्ली. पुण माथ्यार पालव घेतिल्ले अेके अन- खी बायलेक दारांत पळोवन खेजूमावशी खीणभर गोंद- ा पडली. 'हांव चुकोन दुसऱ्याल्या दारांत पावली ना ?' असो खिणभर दुबाव तिचे तकलेंत आयलो. खातडी चे खातीर माथ्यार पालव घेतिल्ले ते बायलेक तिणे ाल्लें– "हांगा रावताली ती रांडाव आनी तिचीं भुरगीं खंय गेल्यां ?"

" वो तो कबकी घर छोडके चली गयीं माँजी." ते ्णीन आपलें काळें कीट्ट कमर खाजयत सांगलें.

" घर सोडून गेलीं ! आनी खंय ?" खेजूमावशेन ळशिकेन विचाल्ले.

" वो तो कुछ पता नहीं." दोळयावयलो पालव पयस ात तिणे सांगलें.

खेजूमावशेचे तकलेंत तरेकवार चिंतना येवं लागलीं. शी, दत्तें, शेंवतू आनी गोकू वोक्लांच्या हारशामुखार ां कशीं नाचूं लागलीं. त्यांचे तिका अशे भिरभिरे माल्ले कि

खरशेत, खोंकली काडीत, अेका दमांत ती उलोवन गेलं सुध्दां– “ चुरचुरे बाबडया मंदिऱ्याचे. पुण तुमी केन्नाच बरें भोगचेलीं नात. तुमकां इटोन आनी तुमी तिजेर थाप लेले नश्टे आळ सोंसूंक जायना जावन बाबढें त्रासानि म्हण्टात तशें रगताचीं दुकां व्हांवोवन पोरांक घेवन आधा नाशिल्ले माकडिनीवरीं खंयच्या परगावां गेलां आसतलें ! तेका आनी तेज्या भुरग्यांक जाल्ल्या त्रासांचीं पातकां फुटोन जिवाच्यों भयो भयो जावन मरतलीं तुमी दळदिऱ्यांनो, जिवाच्यो भयो जावन मरतलीं !”

* *

५ : उश्टी पत्रावळ

थंडेचे दीस आशिल्ल्यान भायर दाट दंव पडटालो. ळचीं सात वरां जाल्लीं तरय भायर काळोखच आसा दीसऽ. किशोर सदचेवरीं सकाळफुडेंच उठलो. फाटल्या बारा वर्सांत पळोवं नाशिल्लो इतलो दाट दंव पळोवन ोराच्चें तर्कशास्त्री मन जागवलें. ‘समाजांत चलिल्ली पीट, घातपात, हुंडयाखातीर जाल्ली व्होंकलांची जाळ, बलात्काराचें हिसपाभायर वाडिल्लें प्रमाण आनी हेर रतीं करप्शनासारकेलीं दुश्कृत्यां पळोवंक जायना जावन देवान दोळे धांपल्यात आनी लजेक म्हारग जायत म्हण ाचेर अेक काळें चादरच ओडलां’ अशें ताका खिणभर लें. थंडेची लाट येवन देसांत गांवगांवांनी जायतोच क मेला म्हणपाचेंय आयकून ताका दिसलें कि कुटूंबयेवंचो उपाय मनशाच्या हातांत आसुनय मनीसकुळयेन वेर दोळेधांप केल्ल्यान लोकवस्ती उणी जांवचे सुवातेर ानदीस वाडत चल्ल्या; ताका लागून देसाची अधोगत ना आनी म्हुणच लोकवस्ती आळाबंद हाडपाचो सैमान अेक नवो उपाय सोदून काडला काय कितें !

कॉलेजींत वसपाचो वेळ जायत आयिल्लो. किशोरान

आंगार बेगीबेगीन कपडे चडयले, हारशांत पळोवन केस
चेर दांतोणी भोंवडायली आनी दोनूय कानसुलांचेर ह
ओडून केंस बरे कानांचेर बसयले. आवयन मेजार हाड
दवरिल्ले च्याक उब्यानीच दोन घोंट माल्ले आनी 'येतां
मां' अशें म्हण मेजावेलीं दोन तीन पुस्तकां हातांत घेव
दंवाची धुंवरी कातरीत तो कॉलेजीक वसपाक भायर सल्ल

पांयवाट सोपून रस्त्यार पावपाक सुमार धा बा
पावलांचे अंतर उरिल्लें. चडटेर अेका खडपाचेर नेटान पां
मुखार घालतना तो चुकून अेका फातरार पडलो आनी उं
खोटांच्या बुटांचेर मात्सो घसल्लेल्यान "मां ऽऽ" म्ह
ताच्या तोंडांतल्यान शब्द भायर पडलो. मात्सो वेळ पायां
धरून थयंच उबो रावल्या उपरांत ताणे अेक सुस्का
सोडलो आनी फुडें पावल मारपाक वतालो तितल्यांक 'स
सर्' असो उजवेवटेन ताका काजुच्या पत्र्याचो आवा
आयकूंक आयलो. कितें काय म्हण पळोवपाक ताणे मा
वयर केली आनी तेच खिणांक निगत्याच जल्मल्याश्य
भुरग्याचो आवाज ताच्या कानार पडलो. भियेत अडे
धाडस करून ताणे उजवेवटेन अेक पावल उबाल्लें. तसोच
ल्हवल्हवूच तो मोन्यांनी अेक अेक पावल मुखमुखार घाल
तना, अकस्मात झोंपानी रगतान बुडबुडिल्ल्या अेका माण
कुल्या भुरग्याक सोडिल्लो पळोवन ताच्या काळजांत 'धस्स
जालें. ताणे च्यारूय कोणशांनी हेवटेन तेवटेन पळयलें
लागीं कोण ना म्हणपाची सुलूस घेतली आनी त्या अभंका

ल्यांत आयलो. कपडयाचे धवे फाळयेभीतर अेका तांबडया
ळयावरीं वुळवुळटालें पळोवन किशोराच्यो भावना
गवल्यो.

‘ कसलें पातक केलां म्हण हें बावडें अज्ञानी बाळक
ं घरदार नासून रस्त्याची धूळ खाता जायत ?’

बस येवपाचो वेळ जाल्लो. किशोरान ते भुरग्याचेर
णव घातलो आनी ताच्या भेणावेली फाळी मात्शी
ीक काडून पळयतांच ताचें मुखामळ परजळ्ळें ! तें चली
गे आशिल्लें. किशोरान कुशीक सारिल्ली ती फाळी परत
च्या भेणार ओडली. बेगीबेगीन उस्केच्या आनी हाताक
टा त्या झाडांझुडपांचो पालो बुड्डीलो. तांतलो थोडो
नसांतलो लेंस काडून तांतूंत गुठलायलो आनी काजु-
ांतले कांय फातर, फांतुल्ल्यो बी कुशीक काडून थंय
ण बरो दाटसो पालो शिपडायलो. मागीर अचळय त्या
ब्याक उखलून त्या पाल्याचेर दवल्लो आनी लेसांत
लायल्ल्या पाल्याचें उशें करून तें त्या बाळकाच्या माथ्या-
ाक दवरून ताच्या मुखामळाकडेन पळोवन अेक खोशेचो
कार सोडलो. तितल्यांक ‘ पों पों ऽऽ क् ’ देऊळवाडया-
ल्या तळयाकडेंन सुमार बस पाविल्ल्याची आदवसाण
वन ताणें बेगीबेगीन झाडांच्या पानाचेर पडिल्ल्या
ाथेब्याच्या उदकान हात धुले आनी बोलसांतलो दुसरो
क लेंस काडून ताका पुशीत, पुस्तकां खांकेंत मारून, परत

अेकदां ते बाळकाकडेन धांवती नदर भोंवडावन सांपडावंक तो तिस्कार धांवलो.

किशोर आनी ताचो धाकटो भाव संदीप हे दोग भाव. तांची आवय सिताबाय अेका चली भुरग्याक आ ताली. किशोर-संदीपाक घरांत सगळें सुख आशिल्लें प दुसऱ्यांच्या भयणांक बी पळयलें म्हण्टगीर आपणांकय अे भांगरासारकी भयण आसची म्हण तांचें काळीज आवं तालें. किशोर म्हण्टालो, “ भावां मदीं भयण नाशिल्लें घ म्हळयार पानां भीतर फूल नाशिल्लें अंक पोरसूं कशें सिताबायक चलयेचो खूब सोस, कोणालेंय चली भुरगें ब घरांत आयल्यार ताचो कितलो मोग करचो बी ती नकळ आसली. आपले बेंगेंत धरून तीं ताका खावंक दितालीं ताचे केंस वळयताली आनी आपलेंच भुरगें कशें समजून त ताची अपुरबाय करताली.

अेक दीस घरांत संथ वातावरण आशिल्लें पळोव आनी सांतुबाबालोय ‘ मूड ’ तकलेंत घेवन मात्शी लजेत तितलीच कांचवेत सिताबाय सांतुबाबाम्हऱ्यांत आयली.

“ आयकलां ऽऽ ? ”
“ कितें ऽऽ ? ”
“ चाळांवचेले ना मूं ? ”
“ आगे सांग तरी; पळोवंया पुण कितें तें ! ”
“ अशे लागीं येयात न्हीं मात्शे. ”

" आब्बा ऽऽ ! सोर्त बी लागल्या काय किर्ते गे ? हो पळय आयलों लागीं. " सांतुबाबान मोटे उमळशी- सिताबायच्या तोंडाकडेन आपलो कान धल्लो.

" दोतोरान सांगिल्लेप्रमाण ह्यानफुडें आमगेर भुरगें त म्हण काय आस्त ना. देवादयेन आमच्या घरांत ांच अेक उणें ना. तरय चलीभुरगें नाशिल्ल्यान घर ाकें रितेंरितें कशें दिस्ता. तें खातीर हांव म्हणऽ कि गीं नाशिल्लीं व्हड व्हड गिरेस्त मनशां लेगीत पोसकीं ात. तेन्ना आमी अेक चली भुरगें पोसकें घेतल्यार...."

" आगे, देवाकच जर आमगेर आनी भुरगीं जाल्लीं ात, जाल्यार आमकां म्हण कित्याक जाय ? आतां, गेर चलयोच आशिल्ल्यो जाल्यार अेकाद्रेवेळार चलो गो पोसको म्हण घेवं येतालो. कित्याक पापणी तूं नाका- शल्ल्या जवंजाळांतप डटा? तें व्हडलें जातगीर दुसऱ्यांल्या ाक वसपाचें मगे. काय हांगाच ताची अपुरबाय न तुजी सेवा बी करपाक दवरतली काय म्हण. पोस- क लोक कशे हाणे मारतात ते जाणा मगे तूं. मागीर गाजावन कित्याक बेठो सुखांतलो जीव दुखांत घालूंक ता? आमकां नाका पळोवंया दुसऱ्यांल्या रगताचें भुरगें." राचो शेव हातांत धरून तो परत वोंठ चिवत वसपाचे- ींतल्यान व्हारांदांत पासयो मारपाक लागलो.

कॉलेजींत सायकॉलॉजीचो पयलो विशय चलतालो.

ताचे आवडीचो विशय आसून लेगीत प्रोफेसर कितें शि
यता ताचेर ताजें लक्ष निखालूस नाशिल्लें. ताच्या दोळ
मुखार रगतान बुडबुडिल्लें तें भुरगेंच दिसतालें.

‘ ताका कोणेय व्हेलें जायत काय; ताच्या पोट
भूक बी लागिल्ल्यान तें रडटा आसत काय,’ अशा जायत्य
चिंतनांचें किशोराचे तकलेंत तुफान उपराशिल्लें. के
अेकदांचो ‘ पिरियड ’ सोपतलो आनी बाकिच्या ‘ पिरि
डांक ’ दांडी मारून, घराकडेन वचून मांक सांगून तें बा
काक घरांत हाडटलो म्हण तो येवजितालो. आयज सा
कॉलॉजीचो विशय सोपून सोपना अशें ताका दिसप
लागलें. प्रोफेसराची नदर चुकोवन तो उबो रावलो आ
ताका नकळटां पुस्तकां घेवनच भायर सरून सोमती
वरांची डायरेक्ट बस सांपडावन तो घरा परतलो.

ते भुरग्याक पळोवंक आनी वेळ पिड्डयार करीन
स्तना आडवाटेनच किशोर धांवत धांवत घराकडेन यंव
ताणे अेकाच दमांत सगळी खबर आवयक सांगली.
बाबडया सोडिल्ल्या भुरग्याची खबर आयकून सिताबाय
मन वोडलें. आनी अेका चलीभुरग्याविशीं काळजांत रिगिल्ल
मोग जागो जाल्ल्यान मागीलदारार बसून तांदूळ वेंचताल
तें सूप तिणे थयंच आपटीलें आनी ते दाराक खिळी घालू
मुखावेलें दार मात्शें आड करून घेवन कापडाची सद
जाल्ली कास फाटल्यान घट करीत ती किशोरा फाटल्य
धांवत गेली.

अेका अेका पावला कणकणी सिताबायच्या काळजाचे
वाडत वताले. चिंतनां वाऱ्यार धांविल्लेवरीं उफेतालीं
ी चलीभुरग्याक वेंगोवंक तिचें काळीज तानेल्लें.

किशोर धापेत, खरशेत बाळकाक दवरिल्ल्या जाग्यार
लो. आनी अकस्मात पिसावलेल्या सुण्यावरीं उचामळ
न हांगाथंय झोपां उस्तीपाक लागलो.

“ कितें जालां किशू ? आनी भुरगें खंय आसा ? ”

“ मां, हावें म्हज्या हातानीं हेच जाग्यार उस्केच्या
ांचेर म्हज्या लेंसाचें उशें करून न्हिदयल्लें.” भार येवन
ाक कंप सुटिल्लेवरीं जावन किशोरान सांगलें. तित-
कच तांची जाग आयकून, नायजाल्यार वासान जावंये
ी टॉमी हुंगत हुंगत तांच्या म्हऱ्यांत येवन, शेपडी हाल-
’ कुवं, कु ऽ वं ’ करून तांच्या भोंवतणी घुंवळ काडपाक
लो.

“ कितें जालां रे टॉमी, आनी तू खंय हेडटालो ? ”
म्हण सिताबायन टॉमीचें तोंड हातांत घेवन तें वयर
ल्लें मात, तोंडाक सगळेंच रगत पळोवन तिच्या काळ-
धस्स् जावपाक ’ मां ऽ ऽ ऽ ’ अशी सुमार वीस
ांच्या अंतरावेल्यान तिका किशोराची किलंच आयकूंक
ती सगळीच सथरविथर जाली. तिणे सकयल्यान वयर
रून धरून कापडाचो गुठलो मुखार पोटाकडेन चिड्डून

धल्लो आनी अर्दी धर्तरेर आनी अर्दी वाऱ्यार अशेतरेन त किशोरा म्हऱ्यांत धांवली. थयंचें दृश्य पळोवन तिच्य दोळयांमुखार काळोख येवन काजुले भोंवतात कशे दिसपा लागले. केदो वगतभर तकली घट्ट धरून ती थंयच अेक खडपार बसली. कांय वेळान, मळबांत पावसाचीं काळ कुपां येवचीं आनी दडकेर दडको येवन घसघशांनी पावस झडचो, तेचभशेन सिताबायच्या दोळयांतल्यान थांबनास्तन अेकसारकीं दुकां व्हांवत राविल्लीं. दोळयांतलीं दुकां पुसून पुसून तिचे दोळे तांबडे जाल्ले; नाकांतलें शेंबूट पिळून काडून काडून सबंध नाक सोलिल्ले मोरयेवरीं जाल्लें. किशोरान तिका त्या खडपावयली उठयली आनी तिच्या भजांक धरून ताणे तिका घराकडेन हाडली. परंत कितेंच केल्यार तें भिरांकूळ आनी तितलेंच काकुळटभरीत दृश्य सिताबायच्या तकलेंतल्यान पुसून वचना जालें.

त्या बावडया निरपराध बाळकाचें दैवी रूप त्या पारपोळ सुण्यांनी सगळें फापसून उडयल्लें; पोट फोडून तांतल्यो आंतकडयो भायर काडिल्ल्यो. ताच्या माणकुल्या हातापायांचीं बोटां चाबडायल्लीं आनी अेक हात तुटून तेच माणकुले कुडीक लोंबकळटालो. जायते दीस उपाशीं आशिल्लीं रस्त्यावेलीं पारपोळ सुणीं, लोकांनी जेवल्या उपरांत उश्टयावळींत उडयल्ल्या उश्टया पत्रावळींचेर उचामळ जावन झडप घालतात तेचभशेन हेंय उश्टे पत्रावळीक—अेका अज्ञानी बाळकाक, आपल्या सर्वांगाची तान आनी भूक

यल्या उपरांत कोणी अेके अज्ञान बायलमनशेन (?)
लें पाप लिपोवंचेखातीर कोणाक नकळटां अशें उक्ता-
सोडिल्लें आनी अेकाद्रे उश्टे पत्रावळीच्यो तिस्त्यो
च्यो तश्यो त्या अर्भकाच्यो फापसून भयो भयो करून
डिल्ल्यो.

६ : सबळ-दुबळ

बस फोंडयां मिलिटरीच्या कँपाकडेन थांबली; आनी तें भीतर सरतांच बसींतल्या सगळया लोकांच्यो नदरो दिखान चिटकल्ल्या अेकाद्रया स्टँपाभशेत ताचेर थिरावल्यो. पुनवेंच्या चान्न्यापरसय शीतळ अशें ताचें रूप, गुलाबाचे टवटवीत पाकळेवरीं आशिल्ले ताचे गुलाबी ओंठ, चांफ्या कळयेसारके धवशेच कान, अॅपलावरीं फुगिल्ले गाल आनी पिकिल्ल्या जांबळावरीं मानेर सोडिल्ले ताचे ते काळेकुळकुळीत केंस तशेंच ताच्या घारशा दोळयांक पळोवन पिरायेचीं चाळीस वर्सां सोंपिल्ल्या जाण्टेल्याच्या काळजांत लेगीत जुवानपणाचे वासनेचो कोंब फुट्टा कसो दीसऽ. ताणे आंगार ओडिल्ल्या धव्याफुल्ल साडयेच्या पालवाभीतर भीतल्लें आंग दाखयता असो ‘ सी थ्रू ’ पोलको घातिल्ल्यान, ते चलयेचें भरून आयिल्लें जुवानपण लिपोवपी धवी फुल्ल नायलॉनची ′ ब्रेसिअर्स ′ पळोवन, तन्ने आडसर पळेतगीर अेकाद्रो तानेल्लो उचामळ जांवचो, तीच गत बसींतल्या जाण्टे-नेण्टेल्यांची जाल्ली. तशीच बोमले सकयल न्हेशिल्ली साडी आनी आडसराच्या भितल्ले पातळ कातलेवरीं दिसपी ताचें तें गोरें गुटगुटीत पोट आनी कमर पळोवन तर चल्या दादल्यांचीं मना पिशांतूर कशीं जाल्लीं. आनी सगळया

था दादल्यांच्यो नदरो हे सुंदरीचेर आकर्षित जाल्यात तें
ोवन बसींतल्यो स्वताक सुंदर समजुपी कांय कॉलेज-
ारी तांचेर जळपाक लागिल्ल्यो.

कायतान बसींत आपले बायले कुशीक बशिल्लो,
ा बरें ना म्हण ताची बायल कारमीन ताका घेवन
गवां दोतोरागेर वतालें. कायतानाची तिरपी नदर ते
येच्या तोंडावेल्यान हड्डयार आनी परत बोसलेर
टाशी पळोवन कारमीन भितल्ल्यान भोवच जळफळटालें.
यतानय ते सुंदरीक पळोवन इतलो पिसावलेलो कि
ले जिवाक बरें ना म्हणपाचें लेगीत तो कांय वेळ विस-
लो. आनी तें उबें आसा तें पळोवन ताका बसपाक जागो
क म्हण उठपाक सोदतालो. कारमिनाच्या पायांतलो
आतां मस्तकांत पाविल्लो. ताणे कायतानाक जाग्या-
ल्या जाग्यारच चिड्डिल्ल्या मुड्डिल्ल्या भशेन केलो आनी
जो वेळ दामून धरिल्लो राग, उज्यांत कायलाटो घालून
डो जातगीर जसो दाग दिवंचो, तसो कायतानाचेर
डिल्लो. आनी बसितल्या लोकांची पर्वा करिनास्तना
ल्याव्हडल्यान तापूंक लागिल्लें.

“ पांच भुरग्यां बापूय तूं. चेडवां वाडोन काजरा
पा पावोलीं तोरीय तुका इतू किडी हातायी ? घारा-
ल्यान बसीको चलोन येवपा तुज्यान न्हीजो आसलोलें.
बोसों जागो दियन आतां तुज्यान उबो रावों मात जाता

मिस्ता?'' इतल्या लोकांहुजीर कारमिनान मारिल्लो थोमण आयकून कायतान बाबडो लजेन सामको थंयच आकूळ पिकूळ जाल्लो.

बसींत गर्दी आशिल्ल्यान जायतो लोक उबो आशिल्लो. ती सुंदरीय बसीच्या अेका पटयाक धरून थंय लों कळटाली. महेशा म्हऱ्यांत बशिल्लो अेकटो ढवळेमळा देंवलो, तशें हे सुंदरीन उबो आशिल्लेकडेन अचळय ते बस केर घालून घेतलें. ताका पळोवन महेश मात्सो कुशी सरकलो आनी ताका बसपाक मात्सो विस्कळ जागो करू दिलो. महेश आंगान सुडसुडीत आशिल्लो. आनी देखण्या धर्मेंद्रा सारको दीसऽ. बसकेर दोगांयचीय जोडी पळोवन तांचेवेल्यान धांवती नदर भोंवडायल्यार हेमा-धर्मेंद्रच कर्श दिसतालीं. आतां बसकेबरोबर बसय बरीच सोबिल्लेवर्र दिसताली. फाटल्या, फुडल्यान आनी कुशीक आशिल्ल्य लोकांच्यो चडशो नदरो आतां तांचेर थिरावल्ल्यो. त आपजागृत (self conscious) आशिल्ल्यान हें जाण आसलो. देखून ते चलयेचेर आपली नदर बी पडत म्हण तो अेकसारको जनेलांतल्यान फक्त भायरच पळयत बशिल्लो. मदीं मदीं वळणाचेर नाजाल्यार खळग्यांतल्यान बी बस धांवतना आपलें आंग ताका तेंकता म्हणपाची जाणवीक जावन तो माणकेभशेन जनेलाक चिटकल्लो.

बस बरीच नेटान धांवताली. बरेच स्पिडींत आसतना बोरयेच्या वळणार पुलाकडेन ड्रायव्हरान असो टर्न

तलो कि ते खिणाक ती सुंदरी सोमतीच महेशाचेर ांसळ्ळी.

“ सॉरी ” नाजूक ताळयान म्हुणून तें मात्शें हांसलें.

“ न् नेव्हर मायंड. ” नेरवस जावन महेशान म्हळें ानी परत इल्लिशी गुठली कशी करून तो आनीकच जने-ाक तेंकून बसला तें पळोवन ते सुंदरीन ताका म्हळें–

“ बी ॲट इज ”

“ इट्स ऑल रायट ” सारको बसत महेशान म्हळें.

“ पुलार देंवात, पुलार देंवात.” कंडक्टरालो आवाज सींत घुमलो.

“ पुलार देवूंक जाय ?” ते चलयेन नाजूकपणान चाल्लें.

“ ना ना. तूं देवूं नाका. बायलांक देवयनाथ ते. हाका जाल्यार देवचें पडटलें. अशें म्हण तो उठलो.

“ कितलेशेच दादले बसून आसात पळय. तूंच म्हण त्याक देंवता ?”

महेशाक फुडें उलोवंक जाप फुटली ना आनी तो रथून बसकेर बसचे पयलींच कंडक्टरान ‘ फिऽऽर् ’

करून पिल्लूक वाजयल्या बरोबर, पुलावेल्या पुलिस
हातांत सुब्रो पडिल्ल्यान जावंये, वसभर लोकांक घेवन ब
सुटली. मडगवां पावपासून दोगांयच्योय बारीक बारी
गजाली चलत आशिल्ल्यो. उलयतां उलयतां दोगांय मदीम
हांसतालीं, खिदळटालीं आनी अशें करतां करतां तीं इत
गुल्ल जाल्लीं कि कंडक्टरान दोन तीन फावट ‘ तिके
तिकेट ’ म्हण तांच्या दोळयांमुखार चुटकी वाजयली तर
ताचें ताकां भान नाशिल्लें.

“ हॅलो जंटलमॅन, व्हेअर ? ” कंडक्टर आड्डलो.

“ मडगांव. तूं खंय वता ?”

“ मडगवांच ”

“ दोन मडगांव” फाटल्या बोलसांतलें पाकीट काडू
तांतली धा रूपयांची करकरीत नोट कंडक्टराकडेन दिल
आनी उरिल्ले पयशे कंडक्टरान दिल्ले तशे मेजिनास्तना
पाकिटांत धुंगशीता आस्तना पाकिटांत शंबरांच्या नोटीं
थर लागिल्ले तांचेर ते सुंदरीची नदर गेली आनी तें मुमु
खेंच हांसलें. महेशान पाकीट परत पॅंटीच्या फाटल्या बोल
सांत घालें आनी कंडक्टरान दिल्ल्यो तिकेटी कवळी करू
घडयाळाच्या पटयाक खोयतास्तनाच ताका तें सुंदरीन म्हळें

“ थॅंक्स. परत म्हजी तिकेट अशी कोणीय अनवळख
मनशान काडिल्ली म्हाका सोंसना. ” पर्सितली अेक कर

ीत दोन रूपयांची नॉट तिणे महेशाचे दोळयांमुखार
ळयली. हें पळोवन आपलो धड्धडीत अपमान केल्ल्यावरीं
ेशाक दिसलें. ताणे मात्सो दुख्खी जावन म्हळें–

“ खूब गिरेस्त आसत. राजवाडया सारक्या बंगल्यांत
वपाचे भाग्य तुज्या नशीबांत आयलां जायत. म्हण कितें
ं शेणान सारयल्ल्या घरांत रावपी अेकाद्रया वळखीच्या
नशान तिकेट काडल्यार तुका इतलें उणेपण दिसून तुवें
चे पयशे परत दिवन ताचो अपमान करचो हें सारके
य. आतां हावेंय तुजी तिकेट काडल्या ती न्हंय कोणाल्या
ोरिल्ल्या, नाजाल्यार रीण मागून हाडिल्ल्या पयशांनी.
नीव्हे, आय यम सॉरी अॅण्ड थॅक्यू व्हॅरी मच. ’‘

महेशालीं उतरां आयकून ते सुंदरीचो पोखो अभिमान
यचे थंयच विरघळळो आनी मोन्यानी ताणे ती नॉट पर्तीय
र्सीत घातली. केदो वेळ पसून दोगांय मोन्यानी बशिल्लीं.
ंत इतली वाट सांगातान उलयत आयिल्ल्यान आनी मोनेपण
ापणाक खांवंक येताशें दिशिल्ल्यान तिणे बेठीच फोडणीशी
रचे खातीर म्हळें, “ तुवें म्हजी तिकेट काडल्या म्हण
ाका तितलें वायट दिसूंना. पुण अनवळख्या दादल्या-
नशान अेके अनवळखी बायलमनशेची तिकेट काडप म्ह-
यार जिवाक मात्शें खटकलेल्या भशेन दिस्ता न्हंय. ”

“ तुका मेळयात त्या मनशांमदलो तूं म्हाकाय सम-

जता कितें ? तरय बायलांचे जातीची मान मर्याद अ
अब्रू राखपाचीं तुजीं पवित्र चितनां पळोवन म्हाका तु
खऱ्यानीच तुस्त करीन दिस्ता. आनी सगळया बायलम
शांनी आदर्श बायलमनीस म्हण तुजी देख घेवंची अ
सगळयांक आड्डून सांगनशें दिस्ता. "

" पुरो पुरो. म्हाका सोबनाशिल्लीं उतरां उलोव
बेठोच लजोवं नाका. म्हजी चूक जाली. म्हज्या उतरां
तुका इतलें वायट दिसत म्हण हावें चितूनाशिल्लें. म्हा
आतां माफ कर. "

आपलो गुन्यांव मानून घेतिल्लो पळोवन महेशा
तोंडार खोशेचो हांसो फुल्लो आनी ताणे सद्गदीत जाव
म्हळें," चुकी माफीचो प्रस्न आतां विसर तूं. आमी मडगव
पावत आयल्यांत म्हणपाचें मात विसरूं नाका. परत केन्न
अेकामेकांक मेळत म्हण सांगपाक कठीन. तेखातीर दोगा
नीय अेकमेकाची वळख केल्यार बरी न्हंय ? तेन्ना, म्ह
नांव महेश. महेश कुराडो. कुराडो म्हळयार म्हजे बापाय
अदर्यावियर गोंय वळखता. आमच्यो दोन लक्झ्युरी ब
गोंय मुंबय रस्त्यांचेर येरादारी करतात आनी दोन लोक
आसात. तशींच शारांत आनी खेडयापाडयांत मेळून पां
कपडयांचीं दुकानां, दोन भुसारी दुकानां, तीन खाणावळ
आनी दोन नुस्तें मारपाच्यो लाँची आसात. हांव तु
आमची व्हडवीक सांगना आनी आसा तें सांगपाकय कां

ना. कारण आमी धा बारा हजार वर्साक गवमेंटाक कमटॅक्स फारीक करतात. ”

महेशाचे गिरेस्तकायेची वळेरी आयकून तें सामकें ुल्लूशिल्लें. तरय आपली शाब्द तें घालोवन बसूंनाशिल्लें. ारण महेशा इतल्याच तोलामोलाच्या गिरेस्त मनशांकडेन ाच्यो मुलाखती घडिल्ल्यो. ताणे महेशाक म्हळें, ’‘गोंयभर ुमची इतलीं प्रसिध्दी आसूनय हांव तुमकां वळखना म्हण- ाक म्हज्यो म्हाकाच खंत भोगता. कांय नज ऽ. हांव मुंबय ासतालें. म्हजें नांव राजेश्वरी. थोडेच दीस जाले हांव ोयां आयल्यार. तुज्या असल्या मनशांकडेन म्हजी वळख जावप म्हळयार हांव म्हजें व्हड भाग्य समजतां. ”

” तुजे असले रूपवतीकडेन म्हजी मुलाखत जुळप हें ांव म्हजें तेय परस व्हड नशीब समजतां. पुण म्हजें दुर्भाग्य ेकच कि हांव कवी न्हंय आनी तुजें सौंदर्य म्हज्यान उत- ांनीं चितारपाक जायना. “

“ इनफ इनफ. ” आनी तें लजलें.

“ ओके राजेश्वरी, सी यू समटायम ” बसींतलो ंवतां देंवतां ताणे म्हळें.

“ इतली ताकतीक कित्याक ? आमची पुनर्भेट केन्ना ायत म्हण सांगपाक कठीन. तेन्ना आतां म्हज्याबरोबर

आमगेर येवन अेक कप च्याय घेवंचोना तूं ?”

“ तुज्या तोंडांतलें उतर मोडून वचप म्हळयार कु देवाक पायें पडनास्तना भायर सरून वचप कशें जातलें. च्याक आपोवणे करचे पयलींच हावंच तुका आमी बऱ्य हॉटेलांत च्या मारूंया म्हण सांगपाक सोदतालों. पुण म तुज्या सवळया मनाक वोगीच म्हज्याविशीं वायट दुबाव कित्याक भश्टाय ?

“ पुरो आं आतां. चड जालें तुजें !” हांसत हां तीं अेका रिक्शा म्हऱ्यांत आयलीं.

” रिक्शा कित्याक ? चड पयस आसा वाट ?”

” आसूं नासूं. हांकां म्हण कशें जातलें गिरायक कशें भरतलें तांचें पोट ? ”

रिक्शा स्टँडार अेकच रिक्शा आशिल्ली. पुण ड्रायव्ह दिसनाशिल्लो. ‘ पों ऽ ऽ कू ’ महेशान वाजयल्लया हॉर्नि आवाज आयकून .शेजराक अेका गाडयार विडयेचो द मारपाक गेल्लो थंयच्यान तोंडातले तीस नंबर विडयेच धुंवर फुकीत, कुल्यांचेर हात ओडीत, लंगडत धांवत शां रिक्शेम्हऱ्यांत आयलो. रिक्शेचें दार उगडून ताणे तां दोगांकय भीतर घेतलीं आनी झप्प करून दोनय दारांवय पड्डे फाटी-फुडें सरकायले. ‘ कटकर्र ’ हँडेलावांगडा

क्शा स्टार्ट जाली आनी ‘ गोगळांत ’ राजेश्वरीन सांगना ाबर शांबान रिक्शा विशांत थेटराच्या दिकेन घुंवडायली.

“ माल बहोत महँगा पडेगा बेचारे को ! ” तांच्या टल्यान थंयच उबे आशिल्ले कांय मोटरसायकलवाले यताले.

रिक्शा घराच्या सामखार येवन थांबली. राजेश्वरीक शांतली देंवता ती पळोवन कमराक पोंग पडिल्लो अेक ल्लो भेणावयलें कालसांव वयर काडीत रिक्शाम्हऱ्यांत यलो. आनी रिक्शेंत कितें सामान बी आसा काय म्हण ावपाक लागलो.

“ कांय ना बाबल्या तातूंत. तो उरिल्ले पयशे दिता घेवन यो. ” राजेश्वरीन म्हळें आनी महेशावांगडा तें ाच्यो पायऱ्यो चडपाक लागलें. रिक्शावाल्यान चिल्लर शे दिल्ले ते घेवन बाबलो अेका हातान कालसांव वयर डीत तांच्या फाटल्यान धापो काडीत भीतर सल्लो.

घर पळोवंक बंगलो कशें दीस ऽ घराच्या चोंयवशीन ड दुरीग बांदून काडिल्लें. भीतर सरता थंय दरवट्यांक वटेन तोंड ‘ आंऽ ’ केल्ले शिमिटाचे दोन शींव बसयल्ले. यर व्हारांदांत तरेकवार फुलांच्यो तशोच वेलींच्यो कुंडयो डलेल्यो. राजेश्वरी महेशाक सालांत बसपाक सांगून ूण भीतर गेलें. हांगा सालांत च्यारूय कोणशानी च्यार

शो सी केआशिल्ल्यो, तातूंतल्या दोन शो केसीनीं वेगवेगळ
बारीक मोठयो बावल्यो आनी हेर खेळ भरिल्लो. आ
दुसऱ्या दोनय शो केसीनी शेक्सपीअर, टॉल्स्टॉय, गॉर्
रसेल, रवींद्रनाथ टागोरामेरेन, लव्ह अॅण्ड सॅक्स कामशास्
हाव टू मेक लव्ह, सॅक्स लायफ आदी जायत्योच कादंब
आनी गायड भरिल्ले. रूमाच्या सेंटराक वयर झुंबर लों
कळटालो, वण्टीचेर नेहरू, गांधी, शास्त्रीचे फोटे लायिल
आसले. अेदेव्हडलें घर आसून लेगीत घरांत कोणाची
जाग नासली. घरांतलें कीण्ण वातावरण पळोवन महेशा
रानांत सांडिल्लेवरीं दिसतालें.

“ शू ऽ त, शू ऽ ऽ त. ” भायर दारार उबो आशि
ल्ल्या बाबल्याक ताणे हडकीलो आनी हाताचें बारकेलें बो
वयर करून ताका विचाल्लें, “ खंय आसा ? ” तो कि
सांगपाक सोदता म्हणपाचें बाबल्यान वखळलें आनी त
ताका घेवन भीतर टॉयलेटीकडेन गेलो. महेशान टॉयलेटी
दार उगडून हुंबऱ्या भीतर पावल दवल्लें मात, वय
सकयल मोसेक टायल्स आनी भीतर इंटीमेट सेंटाचो घम
घम पळोवन महेशान विचार बदल्लो. ‘ इतले बरे सुवाते
घाण कशी करूं !’ अशें येवजून तो गेल्लो तसोच भाय
सल्लो.

राजेश्वरीबद्दल महेशाच्या काळजांत मोग निर्मा
जाल्लो. तिचेकडेन लग्न जावनतो सवंसार थाटूंक पळयताल

जेश्वरील्या बंगल्यांत भीतर सरून आपूण अेका राजवा-
ांतच आसा अशें ताका दिशिल्लें. राजेश्वरीविशीं कित-
ंशींच म्होंवाळ सपनां कांय खिणांतच ताणे रंगयल्लीं.
क्रीं ऽ ऽ ग ’ सालांतली बेल वाजली तेन्ना तो सपनांतलो
गवल्या भशेन जालो.

“ तुका बाय भीतर आपयता. ” बाबल्यान महेशाक
ापोवणें दिलें, आनी ताका तसोच घेवन तो भीतर गेलो.
हेश ड्रेसींग रूमांत भीतर सरिल्लो. हांगा नट नटयांचे
रेकवार मॉडेल्स पळोवंक मेळटाले. आनी सबंध कूडभर
गवेगळया रंगाच्यो साडयो, विस्तीद, मॅक्सी, चूडीदार,
इस्को ड्रेस बी लावन लोंबकळायिल्ले हँगर आशिल्ले.
ाजेश्वरी न्हेशिल्ली साडी आनी ब्लावजूय हांगाच वडयल्लो
ाशिल्लो. कुडीक पळयल्यार दिसतालें कि हांगा अेकतर
ॉंड्री नायजाल्यार बायलांचो दर्जी बी काम करता आसूंक
ाय. पळयतां पळयतां महेशाचीन दर दारांत लायिल्ल्या
व्या फुल्ल जाळयेसारक्या पड्डयांतल्यान भीतल्ल्या रूमांत
सून आशिल्ले अेके सोबीत चलयेचेर गेली. ‘ भीतर यो ’
ह्ण तिणें महेशाक बोटान खुणायलो. भीतर आनी आप-
याक कितें नवल पळोवपाक मेळटलें. हे उमळशीकेन अेक-
ंक पावल मेजीत महेश पड्डयाकडेन दारांत आयलो. आनी
ातान तो मात्सो कुशीक सरकावन अेक पावल हुंबऱ्या-
ीतर दवल्लां मात, कल्पनेभायर शिदळकेचें दृश्य पळोवन
ी पुतळो कसो थयंच घट जालो.

" कम इन महेश. डॉण्ट बी शाय." वळखीच्य आवाजान ताका हडकिल्लो. ही राजेश्वरीली न्हीदपाच कूड. हांगा सर्ग आनी नर्क अेकठांय आयल्यांत काय कित अशें काय बऱ्यो सोबीत वण्टी वेगवेगळे हळशोकावणे 'पोज घेतिल्ल्या, आंगाक कातकुल्यो करपी नागडया बांयलांच्य आनो दादल्यांच्या पोजडया चित्रांनी म्हेळयो केल्ल्यो पळो वन दिसतालें. कुडीच्या मदल्या भागार खाट आशिल्ल आनी सुहाग रात मनोवंक सिनेमांत जशी कूड आनी खा सजयल्ली आसता तेंच भशेन हेय खाटीची सजावट केल्ली माथ्यावयर अेक टीपॉय आशिल्ली. तिचेर चिकू, केळी द्राक्षां, ॲपल, सफरचंद, पोपाय बी जायतींच फळां अेके प्लेटींत घालून दवरिल्लीं. कुडीचे उजवे वटेनचे वण्टीक कवंचेची आलमार बसयिल्लीं. तातूंतल्यान व्हॅट ६९, सोलन नं १ सारक्या इम्पोर्टेड किमती सोऱ्याच्यो बाटल्यो झळकताल्यो.

" महेश, तूं असो खूंट कसो उबो रावन कितें येवजिता ?' खाटीवयले चलयेन ताका परत हडकिलो. आवाज वळखीचो कसो दिसूनय हांगचें आगळे वेगळें दृश्य पळोवन ताच्या दोळयांर धुंवरी कशी आयिल्ल्यान ती चली कोण म्हणपाचें तें तो सारकें जाणा जावंक शकलो ना. अर्दनग्न चली, ताच्या सोबीत आंगार वेंतभर चड्डी आनी हड् लिपोवपा इतलो ब्रेसिअर्स सोंडली जाल्यार आंगार दुसरें फाळी लेगीत नाशिल्ली. आनी हें चली राजेश्वरी आसतले म्हुणय ताणें सपनांत लेगीत चिंतिल्लें नासतलें.

“ असो वळखनाशिल्ल्या भशेन सकयल वयर कितें
ळयता? भिवपाची कांयंच गरज ना. हांगा हे वेळार तुज्या
नी म्हज्याशिवाय दुसरो कोणच ना. ”

“ पुण तूं कोण ? आनी म्हजेकडच्यान . . . ”

” म्हाका इतल्यावेगीनच विसल्लो ? आमी अेक-देड
स फोंडयांपासून मडगवां गजाली करीत आयल्यांत
नी . . . ”

” राजेश्वरी ! ‘ महेशान अजापून विचाल्लें.

” आय पिटी यू मिस्टर महेश फॉर यूवर सच अे
ीक मेमरी, हांगा म्हज्या आनी बाबल्याशिवाय दूसरो
ंवो मूस लेगीत रावना. ”

महेशाक आपली दिशाभूल जाल्लेवरीं दिसलें. ताचीं
ाळीं सपनां धूल्लाक मेळिल्लेवरीं ताका जालें. कांय वेळा
ालीं राजेश्वरीक आपली जीवनसांगाती करपाक भुल्लू-
ल्लें मन राजेश्वरीच्या हळशिकावणे कर्तुबाचेर आतां शी
करपाक लागिल्लें. सर्गाची वाट सोडून देंवचारान आप
ाक नरकाची वाट दाखयल्ल्या भशेन ताका दिसलें. आनीक
ड वेळ हांगा उबो रावपाची शक्त ताच्या भावनांक
शिल्ल्यान कांयंच अेक उतर उलयनास्तता तो भायर
रपाक घुंवलो.

" कम ऑन महेश " अशें म्हण राजेश्वरी खाटीवयले देवलें आनी ताज्या गळयाभोंवतणी हात घालून ताणे ताका आडायलें.

" महेश, तुका देवान दादल्याचे जातीक कित्याक घातला म्हण हावंच नकळो. हांगा कितले व्हड व्हड जाण्टे लेगीत सावकार येवन गेले. तांच्यांत पसून म्हाका इतलें जितें जीवें दादलेपण दिसलें; आनी तूं इतलो जुवान आसूनय तें तुज्यांत दिसचें न्हंय ! शी, थू तुज्या दादलेपणाक."

" स्टॉप इट राजेश्वरी स्टॉप इट " महेशान ताका धकळून खाटीर उडयलें.

" हा, हा हा ऽऽ " राजेश्वरी तुच्छतेन हांसपाक लागलें.

" महेश, तो म्हजो धंदो. म्हज्या वेपाराक हात लावपाची तुजी लायकी ना म्हणपाचें म्हाका आतां समजलें. वासनेन थंडावलेलें आनी तुजे असलें भिकाड्डें गिरायक आयज म्हाका पयलेच फावट मेळळां. "

राजेश्वरीलीं अपमानीत उतरां आयकूल महेशाचो आत्माभिमान जागवलो; ताचे सहनशीलतेचो बांद फुटलो आनी मानशेचीं दारां मोडटगीर जशी बुडटी येवंची तसो सर्वांगांतलो राग ताणे राजेश्वरीचेर काडलो.

“ यू फ्लर्ट. तुका हजार जाय ? कितले जाय ?
क हजार, दोन हजार, तीन हजार? उलय, कितले जाय?
ाजेश्वरी, तुजें पवित्र कशें दिसपी मुखामळाकडेन पळोवन
ावें तुजेविशीं फुडाराचीं कसलीं आनी कितलीं म्हण सपनां
गयल्लीं ना जायत ! पुण बायलांचीं रूपां इतलीं फसवीं
ासतात म्हण मात हांव नकळ ऽ जालों. आनी तुजेसारकी
वी कशी दिसपी अेक बायल मनीस वेश्या आसत म्हुणय
ावें केन्ना कल्पना करूं ना. उणाक, हलकट, लजनाशिल्लें,
ाखर्शिब्रें खंयचें. तुका दुडवांचीच आस जाल्यार म्हजेकड-
्यान मागून घे. ” अशें म्हण पाकीटांत दाळाक लायिल्ल्यो
ांबरांच्यो नोटो महेशान राजेश्वरीचेर शिंवरायल्यो आनी
ेक शब्द लेगीत उलोवंक थांबनास्तना रागान पांय
ापटीत तो भायर सल्लो.

राजेश्वरी थंयच्या थंयच खूंट कशें उबें उल्लें.
ाच्या तोंडांतली उतरां गुड्डो मारिल्लेवरीं तोंडांतच उरि-
ल्ल्यान जिवाचो घुस्मटमार जाल्लेवरीं ताका दिसपाक
ागलें. ताचो अभिमान थंयचे थंयच जिल्लो. ताची नूरा
ंविल्ल्यान तोंड काळें फिक्कट दिसपाक लागलें. सांडिल्ल्या-
रीं जावन जमनीर शिंवरायिल्यो सगळयो शंबरांच्यो नोटो
ेकठांय करता आस्तना त्यो आपल्याक हांसून केण्टात काय
शें ताका दिसलें. महेशान ताचेर नोटो शिंवरावन मारि-
ल्यो खऱ्यो पुण ताचेर पिस्तुलाच्यो गूळयो सोडिल्ल्यान
र्वांगाक तांचे घाये पडिल्ल्या भशेन ताका दिशिल्लें. ताणे

वेगीबेगीन नोटी पुंजायल्यो आनी आंगार नायटी चडोव आनी कागदाचो कुडको घेवन ताचेर कितेंतरी बिरखटाव तो चिटीचो कुडको आनी त्यो नोटी बाबल्याच्या हात दिवन ताणे बाबल्याक महेशा फाटल्यान धांवडायलो.

“ महम्मद भाय, ओचोय मुरे ओदोळचो हीरो. म्हाक दिस्ता तुयें सांगलो तेशें जालां तें. कोलवोंतान लाचार कोन धाडला आसतलो.” महेशाचें पडिल्लें मुखामळ पळोव कोस्तांव मोटरसायकलवालो महम्मदाक सांगतालो.

“ वो लाचार नहीं हुआ रे. उसने म्होंव चड खाय ना रे. वो माल पडा इसे. ” थंयचो आनीक अेक मोटर सायकलवालो म्हण्टालो तें महेशान आयकलें. तें आयकू फाटसून कोणेतरी दांडो मारिल्लेवरीं तो न्हीणळलो

महेश बसस्टँडार आसतनाच बाबलो ताका सोदीत सोदीत ताच्या म्हऱ्यांत आयलो.

“ बायेन तुजेकडेन दी म्हण सांगलां. ” राजेश्वरीन दिल्लें तें पयशांचें बंडल आनी तो चिटी कुडको महेशाकडेन दिवन बाबलो थंयचो कडसल्लो. महेशान उमळशीकेन चीट उगडली आनी वाचपाक लागलो–

प्रिय महेश,

नमस्कार.

म्हजेकडच्यान तुज्यांतल्या व्हड देवमनशाचो आयज मकलासी फाव नाशिल्लो अपमान जालो. म्हाका क्षमा कर महेश, म्हाका गुन्यांव भगोस. आयज मेरेन म्हज्या म्हऱ्यांत येवन गेल्ले ते सगळे फकत वासनेचे भोक्ते आशिल्ले. पुण आतां असो अेक मनीस म्हाका पयलेच फावट म्हजे जीणेत भेटला कि ताका वासनेची क्षणभंगूर भूक आनी तान न्हंय, तर आत्म्याची, खऱ्या मोगाची तान आनी भूक आसा; आनी जीणेंत अेकरूप जावन रावपाची उमळशीक लागल्या. तो म्हणजेच तूं महेश, अेक दादलेजातीचो आदर्श प्रतिनिधी. तुजी सारकी वळख घेनास्तना हेरां दादल्यांवरीं तुजेकडेन वागचें न्हंय तशें हांव वागलें. म्हज्या ह्या दुश्कृत्याखातीर तुका तोंड दाखोवंक लेगीत म्हजी म्हाकाच लज कशी दिस्ता. तूं जिखलो महेश आनी हांव हल्लें. म्हजेकडच्यान तुजो जाल्या अपमानाखातीर दंड म्हण हो पळय म्हजो धंदो हांव आतांमेरेन सोडटां आनी तुजी कायंच आडखळ नासल्यार तुजीच जिवनसांगातीण जावंक कबूल जातां. तुवें म्हाका गुन्यांव भोगसूंचो आनी सासणांक म्हाका आपणावचो इतलेंच म्हजे हावेस आनी उत्फर्क.

सासणांक तुजेंच जावंक सोदपी
राजेश्वरी.

महेशान दोन तीनदां आपलेच भीतर चीट वाचू पळयली. ताचें सर्वांग खोसयेन उचामळून आयलें. काळी आनंदान भीतर नाचपाक लागलें ' शेकीं राजेश्वरीक म्हज खरी वळख जाली तर ! ' आपल्याच भीतर ताणें म्हळ फुडें आनीक कितें येवजून ताच्या तोंडार अेक मुमुरखो हांसो फुल्लो, दोळयांच्यो पातकडयो खिणभर पुटपुटल्यो कपलाच्यो शिरो उजळ्ळयो, तोंडावेलो हांसो तोंडार आनी कय विस्ताल्लो. मागीर चीट काडून बोल्सांत घालीत ताण अभिमानान आपलें हड्डें मुखार काडलें आनी सैंमाकडे पळोवन खोसयचो अेक लांब उस्वास घेतलो !

* * *

७ : अब्रूचोर

—कितना पैसा ?

—अेक रुपया मेमसाब.

—उधरसे इधर लानेको अेक रुपया !

—बसस्टापसे इधर लानेको हम दो रुपया लेता है मसाब.

—ये लो.

—पचास पैसा ?

—चिल्लर नहीं है.

—हम देता है चिल्लर.

—मोटो हट्टी मरे हो.

‘ कितें जालें ?’ अेक गिरायक.

‘ रस्त्यावयल्यान हांगा पाटें हाडपाक अेक रुपया गता,’ सुमन लजलें.

‘ ते हमाली तशेच. माथ्यार पाटें उबारचे पयलींच चेकडेन कोंत्राद करूं जाय.’ अशें म्हण तो तरनाटो नाक वयर सकयल तेळीत रावलो.

‘ ये, ये, तें पाटें थंय खंय धुंगशीता ? तुज्या जाग्या-

तुका वळख ना ?' आबोलें नाल्लकानीलो धेकणो.

'हांव पयलेच खेप येयलां.' सुमन कांचवेलें.

'मागीर इचारीपाचारी नास्तना कोणाल्याय जाग्यार धुंगशीता म्हणल्यार कितें तर तू ?' आबोलें चणचणलें.

'कितें जालें गो आबोल्या ?' शेजरासावन तुळशी नाल्लकानीलो आवाज.

'कांय ना गे व्हनी. हीं हांगा नयीं नयीं येवन आमगेली सुवात आडयताक. आमी हांगा आयचीं आनी कालचीं गे नाल्ल इकपी ? बरे पावसाळे घेतल्या माथ्यार.' आबोल्यान अणभव दाखल केलो.

'ही गे बाये आनी कोण नयी नाल्लकान ! हांगा दीस दीसभर भोंका कुले झरोवन लेगीत गिरायक जायना म्हण तीन कात्र्यांर अर्दे मोलाक नाल्ल दिवन आमकां घरा वयचें पडटा. हेंकां आनी हांगा कोण हाडून सोडटा म्हण देव जाणा.' तुळशी नाल्लकानीन जिराफा भशेन मान वांकडी करून सुमनाक उद्देशून म्हळें.

'खंयचें गो तू ?' आबोल्यान विचाल्लें.

'ठांण्यावयलें.' सुमनान भितल्ल्या ताळयान सांगलें.

'पयलेच खेपे येयलां हांगा, काय . . .'

'हय.'

‘ तूं आनी पापणी कित्या येयलां हांगा मुसकां
ंच्या ! आमकांच हांगा सारकें जायना गिरायक. मड-
ं बी वयचेलें आसलें तुयें.

‘ .... ’

‘ आबोल्या तूं आनी कसली उजत घेवन बसलां गो
ंकडेन ? वयल्या बाजारां चल म्हणोन सांग तेका. ’
शिली सुचना.

‘ केशे दिल्याय गो चेडवा नाल्लु ऽ ऽ? ’ पाटयांतलो
नाल्ल कचकचीत बरो हालयत जुजे भाटकारान
चाल्लें.

’ नाल्ल मात बोरे आसाय आं ऽ! कचकचीत हालो-
य! फुयंचे गो ते, बांणालेचे? ’ सुमनाचे विस्तीदांतल्यान
ून पडपी तट्टटीत थानांकडेन पळोवन आवंडो गिळीत
जे भाटकारान शेरो माल्लो.

’ भाडकारा, नाल्ल व्हरना ? ’ आपलें अस्तित्व
खोवन तुळशीन म्हळें.

’ तुळशी, तूं येयलां म्हुण जाणां गो हांवूं. आगो तुगे
ल्लां चोय आनी हेगे नाल्लां चोय गो ! ’

’सवाय व्हर भाडकारा. ’ तुळशीलो आग्रो.

' नाजाल्यार म्हागेले व्हर भाडकारा.' आबोल्यालो आवाज.

' आगो, तुमी दोगांय अेकूच. तुमगे सोगलीं चिवोट आटकां येशीं मुगो तीं. हातरीर आंटून आंटनाय म्हुण सेरवेंत बोब मात्ता घाराकोडें.' जुजे भाटकारान फिर्याद केली.

' आयजूच आटकां लागलीं भाटकारा? हेजे पयलीं केन्ना सांगलेंना.' तुळशी आनी आबोल्यालो आवाज समरस जालो.

' ये राणग्या पोरा, सगळें गिरायक आडायता तें हुंवाळ गो मुखावयलें.' आबोलें चणचणलें

' सांगोन पासून समजना जाल्यार पाटें काडून शेवटून मार गो.' तुळशीन तेंको दिलो.

' आगो, तुमी दोगांय तेजेर कुत्या जोवतायी? जागो तुमी दोगांयनी इंकोतो घेयला कुतें गो?' जुजे भाटकारान वकिली केली.

' बोवाळ कित्या गो आबोल्या? चीट काड चीट.' टॅक्स क्लेकटरालो आवाज.

' सोपो घेवं जाय तो बरो जाणां तूं. हीं हांगा मद-

मदीं येवन गिरायक आडायता तें दिसना हय तुका ?’
शीलो तीख शेरो.

‘ तुमी येदी व्हड सुवात आडायल्या थंय तेका इल्लो
ो दिवपाक जायना ? हांव दाखयतां. घोळय तुजें पाटें
ं. ते नाल्ल मात्शे कुशीक काड. तूं मात्शें पयल्यान चल
बाय. चेडवा, तुजो पांटलो घोळय पळोवंया आतां हांगा.
अशें ऽ ! काय बरें जालें पळय आतां. तुमकां बोब
रपाची सवंयच जाल्या ती– भोव करून तुळशीक आनी
बोल्याक. काडात, काडात बेगीन सोप्याचे पयशे.’ टॅक्स
क्टर सोपो घेवन गेलो, तशीं तुळशी आनी आबोलें
ळलीं.

‘ हांगा हायें पयशाचेंय गिरायक करूं ना. पोटण्या
स्ताचो कचकचीत देड रुपया घेवन गेलो.’ तुळशीलो शीण.

’ चेडये तसोच. हेजे सोप्या पयशे कोण खावन गेल्या
ान. आयज नाजाल्यार फाल्यां मेळचेना म्हणपाक आमी
तें हेरां भशेन आनी खंयचे बाजार हेडोंच्या वयतां ?
बोल्यान तोंडाचीं वाफ उडयली.

’ आगो, तुमकां सकाणफुडें घाराको टायम मेळ्ळोना
ण हींगा रोजार कोत्ताय कुतें गो ? चेडवा, म्हाका अेक
शे धायेको नाल्ल काडून दवर आं. हांव मात्सो वयर
जी कुतें येयल्या जाल्यार चोयन येतां.’ जुजे भाटकार

रोत हालयत वयल्या बाजरांत गेलो.

* * *

वास्कोचे हे बाजारांत रस्त्याकुशीक सुमार वीस पंचवीस मीटर लांबायेर दादले बायलो मेळून उणींच म्हळयार तीस पस्तीस तरी नाल्लकारां नाल्ल बिकतात. पुण सबंध लायनींक बाजार उलगसयत किरकीर आनी पिरपीर म्हण्टा ती ह्या दोगांयचीच–अेकलें आबोलें आनी दुसरें तुळशी.

‘कशे दिल्या गो नाल्ल?’ आबोल्यान धेंगसून विचाल्लें.

‘देड रुपयान’. ताळयांतल्या ताळयांत सुमनान सांगलें.

‘येदे मोटे नाल्ल देडान इंकीसर कोणाफुडयां भाडया बी पडोन हाडल्या कितें गो ?’ आबोलें तिडलें.

‘..........................’सुमनाच्या आंगार शेळी हुम फुटली.

‘आमी हे पळय हे नाल्ल अेक रुपोय अैशीं पयशांनी इकतां. तूं जर इतलें सवाय गिरायकांफुडयां पडों लागलें जाल्यार आमगेल्या येपारा कोण पळयता मस्णो !’ तुळशी सुस्काल्लें.

‘अेक णव्वदां सकयल इंकले जाल्यार सांबाळ तूं. पांटया सयत उबारून तुका जमनीर आपटीना जाल्यार

ाजें नांवच बदल तूं. ' कापडाची कास घट खोयत आबो-
ान म्हळें.

* * *

काळजाचो आताक येवन सुमनाची आवय मरत
ावन घरांतलो सान्न कोयर आनी रानपा करपाचो वावर
ुमनाचेर पडिल्लो. आनी तेच खातीर शिकपय ताका अर्दया-
चं सोडचें पडिल्लें. धाकटो भाव मराठी शाळेंत शिकतालो.
ापूय पाडेली. पाडेलपणाच्या दिसवडयाक वतालो. झाडो
ाणून भाटांनी सांवळ घालपा मेरेन, जोतां आमडून पांय-
ळणी करपामेरेनचीं सगळीं कामां तो हाताळटालो. तेच
ांगडा सोरो पिऊन पयलीं पयलीं घराकडेन लेगीत येवंक
ायनाजाल्ल्यान वालेतींत न्हिदील्ले प्रसंगय म्हण उणें नांत.
ुण शेंवटू मरत सावन भुरग्यांवयली आतां आपलीच जाप-
ालदारकी वळखून जावंये, सोऱ्याचो नाद सामको सोडिल्लो
रय पिवपाची तशीच हावळ आयलीच जाल्यार अेका
पयाचे हिसपावयर धाकू केन्नाच सोरो पियेलोना.

घाकूलो स्वतंत्र असो धंदो नासलो. पाडेलपणां करून
र पाडयाक सात-आठ नाल्ल मेळटाले ते तो पयलीं पयलीं
ाडयारच अर्दमोलाक विकतालो. पुण बाजाराक व्हेल्यार
ुपेटीन मोल मेळटा म्हणपाचें कळटगीर ते रातीकडेन ताणे
ुमनाक म्हळें, 'बाय, तूं फाल्यां वास्को बाजारांक नाल्ल

इकूच्या वयता जाल्यार चल गो. विशेके आसतले भीतर नाल्ल. हांगा अर्दमोलाक दितां ते अेक पांच रुपया देसपेस करून पसून बाजारां व्हरोन इकीत जाल्यार गांठीकय कितेंय चार पयशे उरतले.'

बाजाराक, तीवय विक्रिखातीर वसपाची सुमनाची पयलीच खेप आशिल्ल्यान तें मात्शें भियेलें, कांचवेलें आनी अनमनलें. तरय घरची दुडवांची तांक 'तितलो कोको, तितलें मेंमें' म्हणपाचें लक्षांत घेवन ताणें चिंतलें–' दूद विकपामेरेन ते फुलांचे वळेसर विकपामेरेनचे लोक आयज व्हड व्हड दुडवांकार जाल्ले आसात. कसलोय जांव; धंदो करपाक कसली लज आसा ? कोणाचें चोरचें मात न्हंय.'

रातीकडेन धाकून आनी सुमनान सगळे मेळून वीसां वयर नाल्ल सोलून काडले. दुसरे दीस सकाळीं पयली बस मेळटा ती धरून सुमन वास्को आयलें. बाजारी अणभव ताणें पयलेच खेप घेतिल्लो. तुळशी आबोल्याले शाब्दीक घाय खिणाखिणांत ताच्या काळजार फोफेताले. वेपारी गिरायकांक कशे वश करून घेतात, आपलो वेपार खपचो म्हण आपल्या म्हालाक ते कसले कसले ' ब्रँड ' लायतात इति जायत्याच गजालींचो सुमनान आदेसाभीतर अभ्यास केल्लो. तसोच शेंकडयार कसो कितें नफा जाता म्हणपाचेंय तें आतां बेसबरें जाणा आसलें पयलीं पयलीं. तें सातोळयान नांजाल्यार पंद्रशीन बाजाराक वतालें. परंत मुखमुखार तर

कोण कोणाले नाल्ल पुंजावन दीसपट्टें बाजाराक बस-
क लागिल्लें.

सुमन आतां पयलींचें सुमन नासलें. बाजारी अणभवा
णकणी ताच्या न्हेसपा-करपांत, उलोवपा-बोलपांत आनी
ागपा-पागपांत अप्रूप सुदारप दिसतालें. तुळशी, आबो-
याचे निर्फळ बडबडिचीय ताका इतली संवय जाल्ली, कि
आतां ताणी कितलीय कपलफोडपणां केल्यार लेगीत
ोंपेपणी तांचेकडेन निखालुस लक्ष दिनासलें.

सुमन सगळयांचे वळखीचें आनी सवंकळींचें कशें
ाल्लें. ताका लागून आनी ताच्या म्होंवाळ उतरां खातीर
ोहचुंबक लागिल्लेवरीं गिरायक ताचेकडेन आपसूक ओडून
तालें. तें पळोवन निड्डुकायेन तीं ताचेर भोवच जळटालीं.
रय नाल्लकारांक तशें जातालें जावंये. पुण तांच्या मोने
वभावाक लागून तें होलमनासलें.

‘ कशे दिल्या गो नाल्ल ?’ सुमनाच्या पांटयाभोंव-
णीं जाण्टया नेण्टा गिरायकान घातिल्लें वर्तुळ पळोवन
ाबोल्यान रागान विचाल्लें.

‘म्हाका परवडटात तशे!’ सुमनान तितल्याच धीरा-
सांगलें.

‘ आब्बा ! बाजार इकतो घेतला असो दिसला काय

कितें गो तुका?' आबोल्यान कपलाक आटयो घालून म्हळें.

' तुयें विकतो घेतला अशें दिस्ता जाल्यार विसर तूं तें कारण तुजेभशेन हांवय करतां गवमेंटाक सोपो फारीक.' सुमन तिडकलें

' आब्बांऽ ऽ ! बरी फुडें सल्ल्या मुगो ही पितोळी!' तुळशीन फोण्ण घालें.

' जाणा गे व्हनी, जुजे भाडकारा असलें गिरायक मेळटगीर ते नाल्लकानीक चरब येयना जाल्यार तें गिरायक कसलें !' आबोल्यालो थोमणो.

' तुका कितलीशी येयल्या चरब ?' सुमनान रागान विचाल्लें.

' म्हाका येयल्या ना येयल्या तें इंचारपाक तूं केन्नाचें शें . . . आय्‌स आय्‌स आय्‌स. तूं म्हाज्या तोंडाक उतरां हाडूं नाका आं ऽ, सांगतां तुका बऱ्यान.' आबोल्याच्या काळजाच्या देंठाक जसो कितें सुमनान हात घातिल्लेवरी आबोलें खुबळळें.

' राणग्या पोर आमचे मदीं येवन, च्यार पयशे जोडून वयल्यान आमकांच शाणपणां सांगपाक पावलें! चड सुबेज उलयशी जाल्यार बाजाराक येवपाचें भायरें जातलें. बरें वळखन नकळऽ तूं हें ठाण्यार न्हूं आं; हांगा वास्को म्हण्टा

को. ' आबोल्यावटेन तुळशीन वकिली केली.

' आगो तू तांचे तोंडाक लागशीत जाल्यार तुगेले ल्ल खपोवंक पावचेलें ना. म्हाका अेक बरेशे पांच नाल्ल न दी पळोवंया. ' अेक गिरायक.

' आरे ये; यो हांव घालतां तुका नाल्ल. सवाय न दितां यो.' आबोल्यान ते गिरायकाचे हातांतल्यान ी ओडून घेत म्हळें.

' आगो, हावें सगळें आतां ताका. दुसरे फावट ोवंया. कितें रे बाबा हीं नाल्लकारां ! बायणाचो बाजार वडलो. पुण न्हंय रे बाबा हो नाल्लांचो आनी दुसरो त्याचो !' ते गिरायकान आपले कुशीक उबो आशिल्ल्या ा गिरायकाकडेन तिरपे नदरेन पळोवन म्हळें आनी तो लो. परंत ' बायणा ' म्हणनाफुडें जशें कितें न उच्चार- ारकें शिदळकीचें नांव तोंडांत घेतिल्ल्यान, कांय बाय- ीं तोंडां जीबेर मीठाचो खडो दवरिल्लेवरीं जाल्लीं.

' ओ सुमोन, नाल्ल फोपोयले कुतें गो ? आं ऽ ऽ! यज बर्थडे कुतें गो तुजो ! नेये ड्रेसा सामकी 'बिऊटी' ोता मुगो ! तुळशी आबोल्यागे नदर लागों उणी घाराको पावतरीच तुजे भोंवतोणी मीठा कणी हुंवाळपा रों नाका. ' जुजे भाटकाराल्या नाजुक शेऱ्यांनी सुमनाचे ळजा देंठाक कातकुतल्यो जाल्ल्यावरीं तें खिणभर लजलें.

‘ ओ आबोल्या, ओगें रावलें येशें अजाप !’ बोलें आबोलें वगीच आसा तें पळोवन जुजे भाटकारान म्हळें.

‘ आतां तुका तट्टटीत नाल्लकारां मेळ्ळयां न्हूं ! आमगेलीं वांजां तुजे नदरें खंय आसा आतां ? ’ तुळशीन भितल्ले भीतर जळून म्हळें.

‘ जाणा मगे व्हनी, आतां तेका नाल्लां भरशीक चिळचिळीत आडसरां सुध्दां उपकरा येता. आतां भेळशेना तेजें हुमण. आमगेले नाल्ल मात्शे ओलाव आसल्यार आडसरां कशे म्हण पयशे उणे करतालो ते दीस आतां फाटीं पडले.’ आबोल्यान तुळशील्या थोमण्याक दिल्लो पालव.

‘ यें गो सुमन, हाल्यां म्हाका अेक बरेशे पोनास नाल्ल घेयन यो आ. हांव आनी हींगा येयना. सोमतें घाराकडेच्च यो. जाणा मुगो म्हुगें घोरू ? नाजाल्यार फुंयच्याय हमाल्या माथ्यार दियन तेका म्हुगे नांव सांग. तो तुका सारको हाण्ण सोडटो घाराकडे. आयकिलां मुगो?’ इतलें सांगून, सुमनाचे जापेची वाट पळयनास्तना चिरूटाचो धुंवर वाऱ्यार सोडीत जुजे भाटकार नदरेआड जालो तशें आबोलें फुत्काल्लें–

‘ आतां तरी हायें सांगलेल्या उतरांचो इस्वास जालो मगे तुका व्हनी ? नकळो आसतना बेश्टो लोक उलयता

हांव लटकें केन्ना उलोवंचेना.' आबोल्यान फोणण

' म्हाका दुवाव आसलेलो गो तसो. अशीं भायल्यान वंक सांतिणी कशीं दिस्तात तींच भितल्ल्यान थंड रच्योद आसस्तात म्हणपाचें केन्ना सिध्द जालां. आमी नीं तोंडान बडबडटां तीं पापी.' तुळशीन जाणवांय पली.

' हांगा मळबा सकयल उक्ताडार हे धंद्या फाटल्यान ी इतलीं वर्सां सोपयलीं तीं उडटया सुकण्यांचीं पाखां ाक आमकां कोणे शिकोवंक जाय ? हे धंद्यार आमी टां कितें आनी खावन, जेवन, पांगरोनय न्हेसतलीं कितें ामकां कोणे सांगपाक जाय ? धांवूय नाकश्यो झरयतां वर्साक कुल्यांक अेक कापड लायतलीं म्हणल्यार कां जड वयता. मागीर हीं डिस्को काय फिस्को कसलीं देरेसां करपाक कितली सुमार जोड आसची पडटली पान्नें न कळपाक लोक कितें पिशे आसात?' आबोल्यान च्छाय केली.

'जुजे भाडकाराली जोड तुज्यान खावंक जाता तर?' ीलें उतर म्हळयार उज्यांत जसो कितें तेलाचो थेंबोच. ाचे काळजांत राग जळजळटालो. तरय सोंशीकपणान ांड धांपून ओगीच रावलें.

‘हांव पाड घालतां असले जोडीक. हायें तसली जोड केल्ली जाल्यार म्हागेलें घर आयजपासून कोलुवाचें उरचे नाशिल्लें. तुका पाडसार आयज भांगराचे तेलयांव दिसपाचे जाणा मगो व्हनी !’ आबोल्यान थोडेभीतर सभ्यताये प्रदर्शन केलें.

‘तूं कितेंय सांग गो आबोल्या ; फाल्यांचे बाजाराक मात सामकी तेजी आसतली आं ऽ !’ तुळशी फतफतलें.

‘ लोकांले बाजारा तेजी आसल्यार आमकां कित्या उपकरा पडटा ? पुण म्हाका अजाप दिस्ता तें इतकेंच कि तोंडां बोट घातल्यार चाबों कळचेना अशें दाखोवपी ‘ हीं ’ बाबान आनी बायेन केन्ना केलीं नासतलीं येदीं कर्मां करूं लागल्यां तीं !’ जित्या घायार मीठ घांशिल्लेवरीं आबोलें उलययलें.

तुळशी आबोल्यालीं थोमण्यांचीं उतरां गिरायकांच्या लक्षांत येवंक कळाव लागलो ना. थंयचें जाण्टें नेण्टें अेकान अेक गिरायक संशयी नदरेन सुमनाकडेन पळोवं लागलें. सुमनाचेर नदर पडनाबरोबर जशी कितें हळशीकेर नदर पडिल्लेवरीं सगळयांनी नाखापुडां बारीक करून तोंडां घुंवडायलीं. आनी सुमनाकडेन बोटां दाखोवन आपसांत फुतफुतपाक लागलीं.

नश्टे आरोप, कोणाच्या कसल्याच पातकांत नास्तना
ांक लागिल्ले बेअब्रुचीं नश्टीं उतरां आयकून सुमनाचे
ा पड्डे शिरशिरले; आपल्या निरपराध काळजाचेर
भाशेचे आनी तुळशी आबोल्या सारक्या समाजकंट-
्या नश्टया उतरांचे आडवे उबे घाय पडटात कशे ताका
ले. येदोवेळ घुस्मटमरपी ताच्या सोंशीकपणाचो बांद
लो तेन्ना आदर्श जिणेचे धडे शिकोवपी आपले मृत
यचो उगडास काडून तें हुंडक्या हुंडक्यानीं रडपाक
ालें– ' बा, तूं म्हाका सदींच सांगताली, चेडूं, बायल-
शेचें शील म्हणल्यार कवंचेची वस्त. अेक फावट वेर
ी जाल्यार ती भरून काडपाक भोव कठीन. तेन्ना
तेका चांटेपावलाक जप. पोटाची भूक आनी तानेची
स भागोवपाक पेजेनिवळाक वळवळटा जाल्यार भीक
ा. पुण कोणालें चोरून खावं नाका . . . ' बा, तुंयें
ून दिल्ल्या आदर्शाच्या पावलार पावल दवरून आयज-
न हांव चलत येयलां म्हुण बा हांव तुज्या पवित्र आत्म्या-
स्मरून सांगतां. मागीर हांव कसल्याच पातकांत
तना म्हाजेर वायट उलयल्यांची जीब कित्याक धरना ?
का बोटां दाखोवन नश्टया पातकांत लोटपी ह्या समाज-
कांच्या हातींक आर जावन ते कित्याक धरनात ? हांव
पाप आसतना पापी समजोन म्हाका पळोवपी पातकी
यांक फूल पडोन ते कुड्डे कशे जायनात ? म्हाज्या
क्या बेगुन्यांवकार भुरग्यांची अब्रू चोरतना ह्या अब्रू-
ांक आपणाकय आवय, भयण, चेडूं भुरगें बी आसा

जाल्यार तेंचीय अशीच अब्रू कोणीय वाऱ्यार हुबयल्ली सोंसतली आसली ? बा, हो समाजच इतलो आपसुवराथी कि कोणय आपले वायट परिस्थितीक लागोन पेजेनिव्ळाक बी वळवळटा जाल्यार थंय तेका निवळ व्हरोन पिवयतलो कोण ना. वयल्यान, आपले हिकमतीन परिस्थितीकडेन झुजलो जाल्यारय तेच्यो भगल्यो मारून, बकच्छायो करून तेका पातकांच्या होमकणांत लोटपी उणाक लोकांची संख्या उणी ना.

उलयतां उलयतां लागलेली खरस थांबोवंक सुमन मात्सो वेळ ओगी रावलें. आनी झगलायनास्तना आवचित् वीज पडची तशें बोमलेच्या देंठाकडसून ताळो फोडून तें आडडलें– ‘ बा, आसा जाल्यार तूं म्हाजे मायेक उबी, तर म्हाजेर उलटयो फिर्यादी करपी हे अब्रूचोरांक तीन कात्र्यांची वेळ येवंचे पयलीं दी तेजें पानवळ आनी कर तुजी माया सिध्द !’ अशें म्हुण तें उठलें; नाल्लांचो रिकामी पांटलो रस्त्यार ओमथून काथ्याची कीस झाडली. आनी केन्नाच माल्लीनांत येदीं व्हड धेंपा मारीत, पावला कणकणीं समाजाक दोष दीत तें घरा वसपाक गेलें, तशें तुळशी आनी आबोलें अब्रूचोरां कशीं, खरें-लटकें सोदिल्लेवरीं, केदो वेळ मेरेन मारखुऱ्या गायां भशेन अेकामेकाक पळयत रावलीं. आनी थंय आशिल्लो लोक ‘ हांच्यो दोगांयच्योय आतां धिरयो लागतात कितें ’ हे उमळशीकेन इल्लो इल्लो लागीं सरपाक लागिल्लो.

* * *

८ : स्त्राप

काम, काम, काम. दिसभर सगळें कामच काम. व्हेट कंपनींत काम नाका आशिल्लें तें हेंच खातीर. ीं कामां म्हण केन्नाच उणी जावंचेलीं नात.' दिसभर लिनीं तकली मुंगरून उरिल्ल्यान महेश सामको बेजा- ो. आनी आतां ऑफिसरान दिल्लें तें काम सोंपोवन ेचो अेक हुस्कार सोडून, आनी आंगाक आळखे पिळखे न तकली वयर मात केल्या— सुखाच्या भारांत आशि- क कोणे तरी मदींच येवन दुख्खाची खबर दिवंची ी ताचो सबंध 'मुडच' गवंसचो, तीच गत अकस्मात् ताक मेजाकडेन पळोवन महेशाची जाल्ली. दोन दिसां ींच तें ताच्या आत्याक घेवन महेशाल्या घराकडेन ल्लें. सुटयेचो दीस आशिल्ल्यान सगळीं घराकडेनच ाल्लीं—

“ ये व्हनी, कशीं आसात गे ?” स्मिताच्या आत्यान र सरतांच भायर पडवेर बशिल्ले महेशाचे आवयक वन विचाल्लें. महेश भितर सालांत बसून कितें तरीं तालो. ताच्या म्हन्यांत तांचो मोती आशिल्लो. परकी ाची जाग आयकून तो ' भों ऽ भों ऽऽ' करून सोमतोच र आयलो आनी सामको स्मिताच्या आंगार धांवलो.

“महेश ऽ !” कुत्र्याक भिवन स्मितान अेकच किलं
माल्ली.

‘ स्मि...ता !’ महेशान आवाज वळखल्लो. आनी
कित्याक आयलां म्हणपाचेंय आदवसाण ताका आशिल्लें
येवजितां येवजितां बशिल्लेकडेन ताच्या आंगार शेळो घा
फुटलो.

मोती ‘भों, भों ऽ’ करून भोंकीत आशिल्लो. त
अेकसारको तांच्या आंगार वचूंक सोदता तें पळोवन मह
शाचे आवयन दुर्गाबायन ताका फाटीं ओडलो, “मोर्त
वळखना हय रे मनशांक ? कामणे आका मरे तें काम
आका. ”

दुर्गाबायल्या उतराचेर वळख जाल्लेवरीं शेप
हालयत मोती फाटीं सल्लो, आनी मात्सो वगत दुर्गाबायच
म्हन्यांत घुंवडाळे काडून, येद्दी व्हड जीब भायर काडू
धापेत खरशेत परत भितर येवन आंग चाटीत बसलो.

‘ हें ऽ कामणे आकाक घेवन आयलां? हाच्या अ
म्हज्या भितर कितें चलिल्लें तें कामणे आकाक विचार
आनी सांगून चलिल्लें ? आनी हें उणाक हाजेंवटेन वकि
करपाक आयलां कितें ?’ हातांत घेतिल्लें बरोवपाचें क
थयंच उडोवन महेश येवजुपाक लागलो. आनी येवजि
येवजितां ताच्या दोळयांमुखार काजुले सरकुपाक लागले

“आयज अकस्मात् हेवटेन शीं खंय तर ?” दुर्गा-
ायन विचाल्लें.

“अशींच गे देवळांत म्हण आयिल्लीं होंटीं भर-
ाक. जायतीं वर्सां जालीं तुमगेर येवन गेल्यार. लागीं
ाविल्लेंच आसां न्हंय; म्हळें तुमचीय खबर घेवंया.”
ामणे बासलें.

“बरें केलें आयलें तें. अेकामेकागेर अशीं येवन
चून आयल्याबगर मनशांक गोडी लागता गो ? आमचो
ोतीच पळय—मोनजात ती आतां; पुण अनवळखी दिशि-
ल्यान कसो धांवलो पळय तुमच्या आंगार ! हें स्मिता
ंय गो ? ”

“हय” स्मितान लजेत मान हालयली.

”केदें व्हडलें जालें गो रोखडेंच ? फाटले फावट
ळयल्लें तेन्ना येदेंऽ आशिल्लें.” दुर्गाबायची चिमटी
ळोवन सगळयांच्या हांसपाचो अेकच खळबळ पडलो.

“कितें करता गो आतां ? कॉलेज बी जाली
ाय . . . ”

”अंदूचें म्हजें बी. ए. चें फायनल इअर.” मान
ुरडीत स्मितान सांगलें.

“नोकरी बी पळयल्या मुगो”

“खं गे दुर्गाबाय हालीं नोकऱ्यो मेळटात ? शिकप चड जालां देखुनच नोकऱ्यांचो आंकडो उणो उणो जायत गेला.” नोकऱ्यो मेळनात देखून उलोवंक जाय म्हण कामणे कित्याकितेंय बडबडत गेलें.

“हय गे बाये ! वशीलो लावन पसून कामां जायनांत. जातलीं कशीं ? जागो आसल्यार नोकरेक दवरपाचें मगे? नाजाल्यार ते म्हण बाबडे कितें करतले?” आयच्या काळांतल्या नोकऱ्यांचो आनी जाग्यांचो अभ्यास केल्ल्यावरीं दुर्गाबाय उलयली.

“महेश खंय गेला तर. जाग ना म्हण विचाल्लें.” कामा खातीर आयिल्ल्या मुद्याक हात घालचे खातीर निमीत करून कामणे आकान विचाल्लें मात, भितर येदो वेळ मोन्यांनी वोग्गी बसून भायर चलिल्ल्यो तांच्यो खबरी आयकतालो महेश भायर आपली चवकशी चल्ल्या म्हणपाचें आयकून खंयच्यान तरी नकळटां अर्वाचत् तकलेर दांडो बशिल्लेवरीं थोडो वेळ न्हिण्णळल्या भशेन जालो. ताच्या काळजार कांटमुयो भोंवतात कश्यो ताका दिसपाक लागल्यो.

‘पडचो पडुनय हांव कसले चलयेचे भानगडींत पडलों! आनी इतल्या चलयांचो हावें मोग केला तो. त्यो कोणूच कश्यो आयल्योनांत म्हज्या दारांत ? हाज्या भशेन त्यो उणाक न्हंय. आनी हें कामणे आकाक सांगाताक वकिली

रपाक घेवन आयलां तें हाका कितें दिसलें, हांव हाजे- डेन लग्न जातलों म्हण ? लग्न जावंचेंच जाल्यार हाज्या लीं म्हज्या मोगांत पडिल्ल्यो कितल्योश्योच चलयो सात. तांचें कितें तर . . . ?' महेशाचे तकलेंत चिंत- चीं माळ गुंथत वताली. इतल्यांक–"महेश ऽ" म्हण र्गाबायचो उलो कानार सादवलो. उलो आयकून महेशाल्या ड्डया भितर ' कच्च् ' जावन सबंध हड्डेंच मुयेल्ल्यावरी लें.

" आसूनी गे ताका. कितें बरयता बी आसतलो."

" तागेलें तें वाचप बरोवप सदचेंच. तें सोपचेंना नी तुमकां जाप करपाक पावचोना.

' हं, सोंपचेंच नाखंय. नकळऽ जाल्यार ओगीच बसचें. यलांक चड सवंयच ती नकळ ऽ थंय चड करुन तोंड लून पचपचपाची. ' महेश आपलेच भितर खुबळ्ळो.

" यो गे भितर. पुण भितर सरतना मात्सो ओणव ल आं. वयर आपटशीत बी. घर सामकें ल्हान गे आमचें. णय अनवळखी बी घरांत भितर सल्लो जाल्यार लजेक मकें म्हारग जात. " तांका भितर आपयत दुर्गाबायन ळें.

" जांव गे घर ल्हान जाल्यार. घर कितें जेवंक

दिता गे मनशांक ? महेश कसोय जाल्यार लागला जोडीक काडीत व्हडलें." भितर सरतांच ओणव घालीत कामणे आकान म्हळें.

" कितें रे महेश; कसो आसा ? " कामणे आकान विचाल्लें.

" आसां बरो. " गोरे कातीर कुशिल्ल्या टमाटांचो रंग हाडीत महेशान म्हळें.

" काम चड पडलां कितें रे बरोवपाचें ?" कामणे आकालो दुसरो प्रस्न.

" हय, " पयलीं भशेनच तकली सकल घालूनच महेशाली जाप.

"मां-क सून बी हाड मरे. केन्ना पसून तिका घरांतलो घस्टो करपाक लायतलो तं ? " कामणे आकान मारिल्ल्या फोणणान महेशाच्या पोटांत जळजळलें. ताणे कपलाक आटयो घाल्यो. रागान ताचें नाखातेंबूर तांबडे जालें. हाका आतां कितें उतर दिवंचें हे विचारान ताचो जीव भितर घुटमळपाक लागलो.

" खंय गो येता तेका इतले बेगीन लग्न. घराक हात घातले बगर कसलेच परबेक हात घालप ना गे बाये. "

र्गाबायन केल्लो परतिपाळआयकून कामणे निरशेलें. दुर्गा-ायल्या सरळ आनी साद्या उलोवण्यावेल्यान महेश आनी स्मिताच्या प्रेमप्रकरणाची खबर महेशाच्या घरच्यांक कोण-ूच ना म्हणपाची कामणे आकान पारखिलें. ताकाय तेंच ाणून घेवंक जाय आसलें. आनी देखुनच तें मुद्दम चवकशी ाडचे खातीर म्हण स्मिताक घेवन घराकडेन आयिल्लें.

‘ आतां आनी हें अवदिसा कशें ऑफिसांत कित्याक ायलां ? स्मिताक पळोवन महेश सगळोच कावरोबावरो ालो.

“तुजें हांगा कसलें काम? पयर घराकडेन गेल्लें तेन्ना ालें ना तुजें समाधान ? ” महेशान संतापून स्मिताक विचाल्लें.

“ काम आसल्यारच म्हण आसा? खबर घेवंक म्हण ेवंचें न्हंय ?” स्मितान हांसत हांसतूच जाबाब दिलो.

“ हांव बरो ना म्हण तुका कोणे सांगलें ?

“ सांगपाक कित्याक जाय ? म्हजी खबर घेवन ायलां हांव तुका– भोव खोशयेची. ”

“ तूं कितें सांगपाक सोदता म्हाका ? (!)” मात्सो ोवदळिल्लेवरीं जावन महेशान विचाल्लें.

“ तुका बेसबरी याद आसतली.’’

स्मिताचे हे उतराचेर महेशाक सामकेंच सांडिल्ले भशेन जालें, ताच्यान स्मिताक आपले मुखार चड वेळ पळोवंक जायना जालें. आनी ताणें स्मिताचेर; व्हडल्यान अेकच धेकणो घालो–" यू प्लीज गेट आवट फ्रॉम हीअर म्हाका म्हजें काम करूंनी. तुका कितेंय सांगचें आसल्यान ऑफिस सुट्टगीर सांग. प्लीज लीव्ह मी अलोन नाऊ. "

" ताका आतां तुज्या म्हऱ्यांत पळोवन तुका इतल बेजार येता ! पयलीं ताका तूं पिक्चराक घेवन वतना पिकनीकेक व्हरतना, ताका वेंगेंत घेवन ताचेकडेन मोगाचे खेळ खेळटना तुवें अशे सामकेच दोळे कित्याक धांपलेले ?' नळयांचे खांचीतल्यान अकस्मात् सुर्याचें कीर्ण पडचें तश स्मिताचें आत्या वण्टीआडसाक रावून उलयलें.

" तें तुका पडूंकना. आनी म्हजी खाजगी जीण जाण जावपाचो तुका कसलोच हक्क ना. यू ब्लडी इडीयट हुंवाळ हांगचें. " महेश स्मिताच्या आत्याचेर जळफळ्ळो.

" ये ये महेश; तूं तोंड सांबाळून उलय. म्हजें आत तुजेकडेत खेळूंक येवना. तूं ताका कितेंय म्हणशी जाल्यार– अशें म्हण राक्षिणीवरीं तें महेशाचेर धावून गेलें; –" जोत्य व्हाणांनी तुजें तोंड धरून फोडटलें. "

" स्मिता ऽऽ. " वेळार कामणे आकान जागयल्ल्या स्मिता जळफळत थंयंच उबें रावलें

“ बाय स्मिता,, अेकल्यान गाय माल्ली म्हुण दुसऱ्यान वासरूं मारूंक फावना.” कामणे आका ताका समजायतालें.

“ आत्या, म्हाका तो हेरां चलयां भशेन समजला कितें–खावंक मेळसर तांतयाक आयिल्ले कोंबडे भशेन केंकेता तसलें ?”

“ आगो हांव तुमकां बरे भशेन वळखतां. यू ब्लडी व्होर्स. ”

“ महे ऽ श ऽऽ. ” अशी किलंच मारून स्मितान ताचेर व्हाण शेवटिली आनी कितें तरी येवजून तें व्हडल्या व्हडल्यान रडपाक लागलें.

“ बाय स्मिता, तुज्या मोगाची खरी वळख येवंक तो आजून भुरगो आसा. बीं तशें भात म्हण्टात. ताचो बापूय भुरगेपणांक असोच आशिल्लो तवनास. ओगी राव तूं. रडूं नाका. ताचेकडेन तेम खेळपाची म्हाका कापस्ताद आसा. आनी तो तुजेकडेन लग्न कसो जायना तेंवंय बी हांव पळयतलें आसलें. पुण नाका–धाडावन पिकयल्लें फळ आनी फोर्सान केल्लो मोग, हांका गोडसाण आसना.”

कामणे आकाचें प्रवचन इतल्या व्हडल्यान चलिल्लें कि आयस पयसल्या हेर ऑफिसांतलो लोक कसलो बोवाळ

चल्ला काय म्हण पळोवपाक भायर धांवून आयिल्लो. महेश आतां लजेक सांपडटलो हें वळखून ताणें बाबलो पिवनाक खुणायलो– "बाबल्या ऽ ऽ ऽ."

" बायांनो, तुमी मात्शीं हंयसल्लीं. कडसरात. आफि सर हीलो जाल्यार हंय आमकां बेश्टोच तापोवंक लागतलो.' महेशान केल्लीं खुणां वळखून बाबल्यान तांकां विनवणी केली.

" महेश, आमी हांगा रावपाक येवंकनात. पुण वतां वतां सांगता तें लक्षांत दवर. तूं जर निरशेवन निरशेवन निमाणें स्मिताच्या पायांकडेन पावलोना जाल्यार, म्हाजें नांव कामणेच न्हूं जायत." राक्षिणीचो अवतार करून मात्शें मुखार सरून ओणव घालून ताणें स्मिताची व्हाण ओडली आनी पांय आपटीत रागान बोटां किटकिटावन, दांत किड्डून तीं भायर सरून गेलीं.

–महेश, कसलीं लच्च्याणां रे ?

–महेश, कसलीं लफडीं रे ?

–आगें बाये, हांव म्हण्टालों महेश अेक बरो ऽ भुरगो म्हण.

–आंजेला, हायें तुका ते दिसा सांगो नासलों गो. महेशागे फोबोरू ?

–रिअली ! हायें केन्ना सत मानूंनासलोलें.

–संत कशे दिसपी भुरगेच अशे थंड मादरच्योद म्हणटात ती फट न्हंय.

‘ पुरो, पुरो. आनीक उलोवं नाकात. ’ महेशाची तकली घुंवपाक लागली. झुमझुमीत वारो घालपी पांख्या सकयल बशिल्लो आसून लेगीत माथ्यांतल्यान, कपाळांतल्यान, फाटींतल्यान, हड्डयांतल्यान महेशाक कडकडून शेळो घाम सुटिल्लो. ताणे आपले दोनूय दोळे धांपले आनी घामान तेंवेल्ल्या दोनूय हातांनी तकली घट्ट दामून धल्ली. आडव्यी उब्यो रथाच्यो घुडयो कश्यो भरिल्ल्यो लजेझाडाच्योताळयो कसलोय स्पर्श जाल्याबरोबर लजेन मान बागोवंच्यो, तशी लोकांच्या थोमण्यांनी आपली तकली चड वेळ उबी धरपाक जायना जाल्ल्यान महेशान ती मेजार दवल्ली. आनी तिचे भोंवतणी आपल्या हातांचें निवणे केलें. तेच वेळार कामणे आका उलयल्ल्या उतरांचो ताचे तकलेंत पडसाद जावंक लागलो–

तूं जर निरशेवन निरशेवन निमाणें स्मिताच्या पायांकडेन पावलोना जाल्यार म्हाजें नांव कामणच न्हू जायत . . . तूं जर निरशेवन निरशेवन निमाणें स्मिताच्या पांयांकडेन . . . तूं जर निरशेवन निरशेवन–निमाणें स्मि–ता . . . स्मिता . . . स्मिता . . . ’ ताची तकली घुंवपाक लागली. ताचे वांगडाच अख्खें ऑफिस घुंवता

आनी च्यारय वण्टींक ताची तकली कोण तरी आपटीता असो ताका खिणभर दिश्टावो जालो. ताच्यान चड वेळ थंय रावून तो मार सोंसपाक जायना जावन भायर उक्ताडार वयतलो म्हण तो उठलो. सर्वांगांत तो घामान थपथपलेलो. “हा, हा, हा, हा ऽ ऽ ! कावळयांच्या स्त्रापांनी गोरवां मेल्लीं केन्ना कोणी आयकलां . . . ?” ताची वाणी तितल्यारच बंद जाली; हात पायें जड जावन आयिल्ल्यान कोण तरी घट्ट धरून तांकां खुर्चेक खिळायता अशें ताका दिसलें; आनी ताणे थंयंच मेजार घालून घेतलें.

With Best Compliments from :

After stunning success of ' NIZ SOPUT '
' MOSMINA ' Stanley's Dramatic Troupe

PRESENTS

DON DUKANCHE THEMBE

Writ. & Dir. : **Stanley Vaz**

A story which will make hundreds
to ponder, lovers to wonder and
shed sorrowful tears.

Date :	*Venue :*	*Time :*
22.4.84	**M.P.T. Auditorium**	**6.30 p. m.**

★

Cast : Miss Sofia, Rofina, Mrs. Mohini,
Messrs Charles, Guru, Ravi, Maurice,
Manguesh, Agnel, Manuel, Concessao,
Xa-Sha Boys of Benaulim, J. L. Goes
& Stanley Vaz.

Stage Manager ;	*Music :*
Tommy A.	**A. Moraes**

Executive Members :

Concessao-Guru.

With Best Compliments From :

M/s. ARIES TRADERS

4, Gravy Bldg., Kepem Road,
MARGAO - GOA.

☎ : 2063.

With Best Wishes from :

A Konkani Lover & Well-Wisher

★

S. M. BRAGANZA

SIMEPAIND, MARDOL - GOA.

With

Best

Compliments

From :-

卐

THE HOUSE OF CHOWGULES

Mormugao-Harbour

403 803.

With Best Compliments from :

STYLO TAILORS

Specialist in : **Gents Wear**
Near Bus Stop
HEADLAND-SADDA.

Prop. : **D. S. TARI.**

With Best Wishes from :

Mr. Bablo Narayan Queluskar & Sons

HEADLAND - SADDA
MORMUGAO-GOA.

J. L. Goesak ghosghoxit ies anvddetam :

KONKANI MOGI

SHRI F. V. FERNANDES
(Fanchu Kulmorod)
ASSOLNA, SALCETE-GOA.

With Best Wishes from :

卐

MR. JOAQUIM BRAGANZA

(A Well-Wisher)

With Best Compliments from :

JAGDISH TRADERS

GENERAL MERCHANTS
244, Municipal Market
MAPUSA - 403 507 (GOA).

Phone : 660 Gram : DWARKA

With Best Wishes from :

★

GOA DAL & BESAN MILL

Plot : 4 (A & B)

CORLIM INDUSTRIAL ESTATE

With Best Compliments from .

HINDU HOTEL

Shop No 207 & 208
Municipal Market

Mapusa–Goa.

With Best Wishes from :

卐

SUREKHA LAUNDRY

Prop. : **Datta Laxman Kolgaokar**
Yasco da Gama (Goa).

With Best Compliments from :

Victory Photo Studio
&
Victory Enterprises
Professional Colour Lab,
Sancoale Industrial Estate,
C/o. Victory Photo Studio, Dourado Bldg.,
Phone : 2146 VASCO-DA-GAMA

With Best Wishes from .

NAGUESH DAMODAR PRASAD
Opp. Damodar Mangalji Bldg.,
Vasco da Gama (Goa).
Prop. : **Narcinva T. Madkaiker.**

Goes babanchi likhnni tokhetam
ani fuddarak upatt ies anvddetam,
vachunk toiar ravat
' Fanteavelim Sopnam ' (Kovita)
by :
STANLEY VAZ
(MURGANVKAR)

With Best Wishes from :

卐

RAVIKANT DEVIDAS
(Friend & Well-Wisher)

With Best Compliments from :

M/s. VALENTINA BAR

Near Dharmashala,
VASCO-DA-GAMA-403 802, GOA.

With Best Compliments from :

M/s. SUNANDA LIQUOR SHOP
&
ROYAL WINE MART, Panaji-Goa
&
NAIK INDUSTRIES, Marcaim-Goa.
Prop. : **Madhuker P. Naik.**

With Best Wishes from :

M/s. Severina Launch Service

Vanxem-Loutolim,
SALCETE – GOA.

With Best Compliments from :

M/s. MARINE ELECTRICAL AGENCIES

(M. E. S. CONTRACTORS)
Specialists in : Repairs to Marine Electrical and
Electrical Systems & Components.
P. O. Box 125
VASCO–DA–GAMA – GOA.

With Best Compliments from :

Mr. P. U. Rivonkar & Jeweller

Gold & Silver Merchants
Lucky Apartment
Shop No. 3
VASCO-DA-GAMA-403 802, GOA.

With Best Compliments from :

M/s. PAUL DIAS & SONS

Ship Chandlers, Cold Storage & Stores
10. Khalap Mansion
Vasco da Gama (Goa).

With Best Wishes from :

MONTERIO TRADERS

Ship Chandlers & Wholesale Liquor Dealers,
VASCO-DA-GAMA - GOA.

Best Wishes for success .

Refresh with
PETULA SODA

Prop. : Joaquim Jaime Ireneu Rodrigues
House No 118,
PEDDA, MARGAO-GOA.

With Best Compliments from :

MAHASONS AUTO TRADERS

TISK, PONDA-GOA.

Phone
Shop : 2 8 4
Res : 5 0 (Mardol Exch.)

With Best Compliments from :

★

JOEL D'SOUZA

Correspondent & Advt. Agent

Head Office ;
Diogo de Couto Road
P. O. Box 160
PANJIM-GOA
Tel. 4102 / 4112

Vasco Office :
JS Advt. & Publicity
P. O. Box 139
44/45, Municipal Mrkt.
VASCO-DA-GAMA
Tel. : 3455.

रेडिओ आयकतल्यांक आनी कोंकणी नेमाळीं वाचतल्यांक जे. एल्. गॉयसाचें नांव अनवळखी न्हयंच. ताणी हिन्दी, मराठी तसोच अणकारीत संस्कृत साहित्याचो अभ्यास करून आनी शणै गोंयबाबाची बरपावळ वाचून आनी पचोवन निजाची अशी साहित्यिक कोंकणीं घडोवन कातोल्क आनी हिन्दु साहित्यिकां मदीं नवे धर्तेचें पदार्पण केला. गॉयसाची कोंकणी भाशेची सादी-सरळ आनी निजाची अशी उतरांवळ आनी साहित्यिक मधुरपण हेच ताचे भाशेचे गुण. ताची म्होंवाळ भाशाशैली पळोवन साहित्याचे तांत्रिक भाशेंत अेकाच उतरान सांगचें जाल्यार, ताची भास ललित-साळकरी आनी गांवघरी. देखून काणयांरूपान म्होंवाळ मोगान, भावनेन थपथपिल्लें समाजाचें जें रूप ताणे वाचप्यांमुखार दवल्लां, ताचो म्होंवाळ बोध सगळयाच वाचप्यांनी घेवपासारको आसा . . . . .